

ТРАНЗИН #2

ТРАНЗИН

#2

Магазин за историјата, идентитетите
и искуствата на транс-луѓето

СОДРЖИНА

УРЕДНИЧКИ ЗБОР

Мања Величковска
Јован Јосифовски

СТАВ

Ad inclusionem: против асимилација

Илја Гладкова

Молкот е на страната на угнетувачот

Биљана Гинова

Идентитетот помеѓу државата и телото

Еспи Томичиќ

Како ја замислувам иднината во оваа клима?

Игор Раиден

Апатијата, светот, и ти

Данте Редгрејв

ИСТОРИЈА И РЕФЛЕКСИЈА

За случајот „Х против Македонија“,
правното признавање на родот и исцрпувачките борби за
достоинство
со Наташа Бошкова

Разговорот го води Мања Величковска

За наградата „Мето Јовановски“
низ рефлексии на добитничката Лида Милиќ

РЕПОРТАЖА

Одбележувањето на Денот на видливоста на
трансродовите лица
со хуманитарен базар, кулинарски муабети и
Нокна кралица 2026
низ секавања на Љубомир Фаизов и Жана Дарк

ИСТРАЖУВАЊЕ

Непослушни тела, статус и економии со сексуалноста:
Ромите „и маж и жена“ и нивната социоекономска
артикулација во ромската заедница во Скопје

Инес Црвенковска-Ристеска

ПОГАНИ МУАБЕТИ

За родокурцањето, поганоста и квир обредите со Лазарус

Разговорот го води Душица Лазова

За дрегот и модната непослушност со Абхора Шон

Разговорот го води Јован Јосифовски

За предизвикот да се биде тело и перформансот ЛУЃЕ со
Христијан Нашуловски

Разговорот го води Мања Величковска

Лео Долорес од фамилија Поповиќ

Разговорот го води Благица Петрова

Машина Тина за безбедноста, телото и изборот

Разговорот го води Лида Милиќ

КРИТИКА

За случајот „Х против Македонија“, Кон перформансот
„Евнуса“ на бразилското дуо Irmãs Brasil

Пишува Матеј Крстевски

МУЗИКА

можен саундтрак за падот на квир асимилацијата

РЕСУРСИ

Препорачани организации, центри и бесплатни услуги за
подршка на трансродови лица

КРСТОЗБОР

Квир енигматика

ХОРОСКОП

За ѕвездите, судбината и космичките недоразбирања со
Суфрина

Решенија на крстозборот

Драги читател(к)и,

Вториот број на Транзинот продолжува токму онаму каде што застанува првиот, публикација чие име, како кованица, беше осмислено од уредничкиот тим на првото издание, Калиа Димитрова и Јован Јосифовски, објавено 2024 година. Овогодишното издание се развива во малку поинаква форма: како магазин што црпи инспирација од тајно подаваните споменари, лични архиви, рачно обликувани светови и раните инди-страници на интернетот, во време кога дигиталниот простор сè уште не беше стегнат во стерилните и унифицирани формати на современите социјални платформи. Од просторите каде различни аспекти на нашите личности, желби, естетики и претставувања можеа спонтано да се преплетуваат, непредвидливо, слободно и често изненадувачки. Во овој број си дозволуваме токму таква креативна слобода: простор за поразигран, поинтимен и послободен израз, ослободен од притисокот на совршеноста, строгите формати и ограничувачките норми. Наместо тоа, се движиме водени од потенцијалот на имажинацијата, од можностите што произлегуваат од нашите пријателства, соработки и заеднички визији.

И самата квир позиција бара вакви преобликувања, постојано трагање по нови облици на изразување, искажување и обраќање, кои одбиваат да останат заробени во веќе зададени форми. Токму затоа си ја дозволивме можноста Транзинот визуелно, содржински и естетски да изгледа поинаку: низ типот на текстови што ги застапува, низ неговиот визуелен идентитет и низ слободата на неговата форма. За тоа особено ѝ благодариме на Кристина Атанасова – Крис, во чија имажинација целосно верувавме и која е тука да нè предизвикува, поместува и потсетува дека квир уметноста секогаш подразбира преземање на одреден креативен ризик.

Оттука, Транзинот е замислен како простор за експериментирање, заедничко создавање и отворање нови насоки низ кои нашите односи, идеи и политички фантазии можат да се развиваат и ослободуваат. Во вториот број продолжуваме да создаваме простор за транс, квир и родово непослушните гласови кои одбиваат да бидат сведени на маргините, симболичка видливост или асимилација во

доминантните општествени рамки. Овој број се движи низ повеќе слоеви на политичко, културно, историско и телесно искуство, отворајќи комплексни прашања за идентитетите, системите на опресија, отпорот, ранливоста, задоволството и можностите за замислување поинакви иднини. Низ текстови што се движат од политички став, лична рефлексива, документација, академско истражување, интервјуа, културна критика и едукативно-забавни рубрики, Транзинот функционира како архив, алатка, сцена и простор за заедничко политичко и културно обликување.

Рубриката *Став* го отвора бројот со силен политички и критички тон, преку текстови што се спротивставуваат на квир и транс асимилацијата, го преиспитуваат молкот како форма на соучесништво, ги анализираат односите помеѓу телото и државната контрола, и размислуваат за можностите за иднина во услови на климатска, политичка и општествена несигурност. Овие текстови не се само реакции на сегашноста, туку и обиди за создавање нови политички хоризонти. Во оваа рубрика свои прилози застапуваат Илја Гладкова, Биљана Гинова, Еспи Томичиќ, Игор Раиден и Данте Редгрејв.

Во рубриката *Историја*, Транзин ја продолжува својата посветеност на архивирање на локалните транс искуства, правни борби и колективни достигнувања. Преку освртите за случајот „Х против Македонија“, наградата „Мето Јовановски“ и одбележувањето на Денот на видливоста на трансродовите лица, овој број ја бележи важноста на меморијата, сведоштвото и колективното политичко присуство како суштински дел од транс и квир борбите. Во оваа рубрика се застапени рефлексии и сведоштва од Наташа Бошкова, Лила Милиќ, Љубомир Фаизов и Жана Дарк.

Истражувачкиот сегмент внесува длабочина преку значајниот текст на Инес Црвенковска-Ристеска, кој отвора важни прашања за родот, сексуалноста, етницитетот и социоекономската позиција во локален контекст. Со тоа, магазинот ја проширува својата перспектива и кон интерсекциски анализи што ги поврзуваат транс и квир прашањата со пошироки социјални структури.

Централниот дел, *Погани муабети*, останува простор за најживите, најинтимни и најнепосредни разговори во бројот. Тука, преку разговори за квир обреди, драг, модна непослушност, перформанс, телесност, сексуална безбедност и избор, Транзин ја слави комплексноста на живееното искуство. Овие разговори ги третираат телата не само како политички полиња, туку и како простори на креативност, трансформација, ранливост, задоволство и отпор. Во оваа рубрика се застапени Лазарус, Абхора Шон, Христијан Нашуловски, Лео Поповиќ и Машина Тина, а низ разговори водени од Душица Лазова, Јован Јосифовски, Мања Величковска, Благица Петрова и Лила Милиќ.

Преку рубриците *Критика* и *Музика*, бројот дополнително се вклучува во културната продукција и анализа, нудејќи осврти на современи уметнички практики и звучни пејзажи што ја мислат кризата на квир асимилацијата. Во овие сегменти, Матеј Крстевски и Стефан Богески придонесуваат со критички и културни перспективи што ги прошируваат политичките и естетските координати на бројот.

Ресурсите, пак, ја нагласуваат практичната димензија на Транзинот како простор што не само што анализира, туку и директно поддржува, информира и поврзува преку корисни информации за организации, услуги и заедничка инфраструктура.

Конечно, преку колективно создаден крстозбор во секцијата *Квир енигматика и хороскопската рубрика* на Суфрина, Транзинот намерно го задржува и просторот за хумор, игра, иронија и колективна радост, потсетувајќи дека политичката борба не постои само низ болка и отпор, туку и низ задоволство, фантазија и создавање алтернативни културни светови. Овие содржини ја дополнуваат политичката и културната тежина на бројот со разиграност и креативна непослушност, афирмирајќи дека радоста, духовитоста и имагинацијата се исто така суштински стратегии на преживување и отпор.

Вториот број на Транзинот е обид за создавање жива платформа во која транс и пошироките квир искуствата не се сведени на репрезентација, туку се поставени како активна сила во обликувањето на нови општествени, културни и политички можности.

Се надеваме дека со секој нареден број Транзинот ќе продолжи да се развива, добивајќи нови форми што сè одговараат на потребите, искуствата и политичките реалности на трансродовата заедница, но и пошироко, како релевантен, достапен и значаен простор за сите што се подготвени да учат, да се информираат и подлабоко да ги разберат прашањата поврзани со родот, телото, заедницата и општествената правда.

Од уредниците,

МАЊА
ВЕЛИЧКОВСКА

ЈОВАН
ЈОСИФОВСКИ

Илја Гладкова

AD INCLUSIONEM: ПРОТИВ АСИМИЛАЦИЈА

Постои еден момент на згуснување на атмосферата кога професионалниот спор, расипувач на забави, ќе се истакне во друштвена ситуација со забелешка. Воздухот просто притиска врз телата на присутните кога забелешката разоткрива пропуст во вредносниот систем - пропуст што го засега сморот но и сите останати, иако несвесни за тоа.

Кога забелешката е поврзана со попреченоста, најлесното решение за олеснување на дишењето е — инклузијата.

Ex inclusio

Инклузија, крајно решение за попречените луѓе конечно да бидат...

Генерално, асимилирани во систем што, по правило, ги маргинализира. Непријателско простор-време во кое, сакал или не, можел или не, мораш да бидеш (доволно) кадарен. Се движиш и мислиш по траекторија што ја исцртале другите за тебе. Со зададена брзина и ритам. Треба да бидеш и доволно продуктивен — да придонесуваш што повеќе, а да трошиш што помалку ресурси.

Ако телото и умот откажуваат послушност — забавиш, забрзаш, застанеш, продуктивноста ти е ниска — стануваш *bug* во системот.

Кога ќе те идентификуваат и издвојат како *bug*, ќе се обидат да те закрпат. Така закрпен, ќе бидеш штиклиран во листата на присутни — доказ за инклузија, без притоа навистина да ја испустиш. Како дислексичен ученик за кој нема електронски учебници. Уметник во количка чие дело е изложено во музеј без пристапна рампа. Попречен советник кого не-попречените го советуваат за пристапност.

Ако си *незакрплив* се губиш од видното поле на инклузивните системи. Твоето присуство станува неисплатливо. Твојот живот зависи од гестови на милостина што повеќе им служат на оние што ја даваат — оние на кои никогаш не им требала инклузија. Присутен си само како објект кој го валидира и легитимира системот. Никогаш како субјект кој активно учествува во неговото креирање.

Асимилацијата, преку инклузија, од доминантната сексистичка, хетеронормативна култура на кадарност е повеќе од очекувана. Маргинализираниот попречен човек се произведува како потреба за одржување на овие метастази на неолиберализмот.

Но, кога инклузијата се нуди и применува во кругови што би требало да бидат антитеза токму на овие системи, бришењето на попречените луѓе боли уште повеќе.

Pulvis et umbra

Со културните настани од областа на квир уметноста и теоријата имам love-hate однос.

Тоа се просторите што ми понудија нови перспективи за отфрленоста, чувството на туѓост и хроничниот неуспех што ме следат од раното детство. Концептите за социјални конструкти, перформативност, неуспех и деконструкција на „природното“ и „нормалното“ тело ми овозможија да престанам да се борам со моето тело — тело на ADHD аутистка со ненормативни сексуалност и род, вишок килограми, хронична грбоболка, дијабет, Хашимото, псоријаза...

Но, токму поради моето тело и искуства, нешто во наративите на овие простори гребе со нокти по сид.

Сеприсутна, на ваквите настани, е сексуалноста. Потоа следува родот. Повремено се присутни и класата и расата. Хронично отсутна е попреченоста, освен во ретки моменти кога ќе се пробие од нечија заднинска мисла.

И тука се буди сморот.

Грлото ми се стега кога погледот ми се исполнува со слики од луѓе со СИДА, додека паралелно се зборува за апстрахирање на болеста и смртта — како бунт против хетеронормативниот конформизам.

Колкава дисоцијација е потребна за да се раздвои опипливата реалност на болката од болеста? Болката извира од фотографиите. Отсуството на медицинска грижа и поддршка е јасно видно во распаѓањето на телата.

А што е со телата кои се сметаат за болни дури и кога се *здрави*? Попречените тела кои не можат да се вклопат во идеалот за здраво и кадарно тело. Тела за кои болеста и смртта се нераздвоиви од секојдневната борба со болката и системите на грижа.

Зборувањето за „квир уметност на неуспехот“ мами.

Ме облева топлина од помислата *намерно* да се биде неуспешен — да не бидеш во брак, да немаш деца, дом или кариера — и да се градат нови начини на живеење, мислење и поврзување.

Реализацијата дека не секој може да го избере неуспехот е ладен туш.

Попречените луѓе често се третираат како отелотворение на неуспехот — сè што еден успешен неолиберален субјект не смее да биде: болен, зависен, непродуктивен. За нив неуспехот не е избор, туку наметнат статус. Во услови на тешка попреченост, неуспехот значи губење на дом, медицинската грижа и автономија.

Како некој што растел со научна фантастика, замислата за киборгот ми е блиска. Таа вешто ја разликува крутата бинарност машина — човек.

Сепак, во создавањето на митот за хибридни киборзи, не смее да се заборава дека веќе постојат *активни киборзи* — попречените луѓе што користат помагала, чие спојување со механичкото воопшто не е едноставно.

Адаптивната технологија е скапа — не само за купување, туку и за одржување. Дури и кога некој може да си ја дозволи, често недостасува инфраструктура — рампи, тесни врати, расипани лифтови.

Помагалата не се секогаш добро дизајнирани — сложени интерфејси, некомпатибилност со дигитални сервиси.

Да не го забораваме и општествениот притисок, како и желбата да се вклопат, што ги тера попречените луѓе да избегнуваат користење помагала на работа и во училиште, што пак има негативни последици врз академските и кариерните исходи.

Зошто да бидат принудени да стануваат киборзи? Да се виткаат и кршат за да го акомодираат непријателскиот свет, наместо

светот да се менува и да ги акомодира нив?

Зошто кога сморот ќе заврши со смарање, непријатноста најчесто се акомодира со ветувања дека следниот пат ќе се помисли да се спомне и попреченоста?

Простото спомнување е инклузија, асимилација.

Сè додека попреченоста и нејзината неизбежна телесност остануваат заднинска мисла, и сè додека не се вградат како аналитичка алатка во квир наративите, а паралелно не се земе предвид пристапноста на просторот во кој се одвиваат квир настаните, попречените луѓе ќе бидат асимилирани и избришани.

Pulvis et umbra.

Прав и сенка.

Ad inclusionem

Од сè што прочитавте досега, можеби ви се чини дека инклузијата ја сметам за зло.

Но, не ја отфрлам инклузијата, туку асимилацијата.

Асимилацијата го одржува светот непроменет, а од попречените бара да се виткаат, кршат и крпат за да можат да преживеат во него. Инклузија што е можна само ако си доволно кадарен, доволно продуктивен и исплатлив.

Квир просторите не се имуни на ова.

Тие веќе се обликувани во системите на хетеронормативност и кадарност. Затоа попреченоста лесно исчезнува пред очи, дури и кога е видно присутна.

Но попреченоста не е исклучок или *bug*.

Таа е константа на човечкото постоење.

Толеранција или асимилација во „нормален“ свет се неприфатливи. Потребна е радикална, трансформативна инклузија — свет што се обликува околу различните тела и умови, наместо да ги принудува нив да се обликуваат според него.

Свет во кој ненормативните тела и умови имаат агенс да одлучуваат, создаваат и менуваат.

Ова не е само прашање на пристапност. Туку и прашање на тоа кој може да застане, да забави. Кој има право на одмор и поддршка. Кој може да биде зависен без да биде третиран како товар.

Радикалната инклузија не се случува преку ноќ.

Но, може да се почне веднаш.

Во заедничките простори. Во темпото што го наметнуваме. Во тоа какви тела претпоставуваме кога организираме настан, пишуваме текст, креираме простор.

Да не чекаме попреченоста да се појави, туку да создаваме свет како да е секогаш тука.

Бидејќи е.

ИЛЈА ГЛАДКОВА

е илустраторка и авторка која пишува за аутизам, попреченост, род и општествена правда. Иако е дипломиран хемиски инженер, се движела низ различни полиња — од илустрација и есеистика до едукација и грижа за мачки. Себеси се опишува како „jack of all trades“ и типична ADHD аутистка со премногу идеи и премалку завршени проекти.

Во своето пишување често се потпира на queer и crip перспективи. А постхуманизмот е во центарот на нејзините вредности и погледи кон светот. Се обидува постојано да учи од различни културни и политички перспективи, со цел да ги преиспитува и реформира сопствените морални вредности и политички ставови. Иако знае дека еден човек не може сам да го промени светот, се надева дека ќе биде барем капка во океанот на промените.

Биљана Гинова

МОЛКОТ Е НА СТРАНАТА НА УГНЕТУВАЧОТ

Од мали нè учеле дека молкот е доблест, дека секој треба да си ја гледа својата работа и да не се занимава со „туѓите проблеми“. Ретко се зборуваше за тоа кому му одговара таквиот молк, кој добива кога сме поделени и затворени во сопствени микросветови, без да гледаме подалеку од себе, и кој ја плаќа цената за тоа.

Молкот никогаш не е неутрален. Најчесто се работи за игнорантност, понекогаш за конформизам, но резултатот секогаш е соучесништво со страната што угнетува.

Масовното насилство речиси никогаш не почнува одеднаш. Се гради постепено, често преку теми што на почетокот изгледаат „премали“ или „неважни“ за пошироката јавност. Историјата тоа постојано го покажува.

Пред ужасите на Втората светска војна, на пример, првите напади на нацистичкиот режим беа насочени кон транс луѓето и кон простори што промовираа сексуална и родова слобода. Во 1933 година, Институтот за сексуални науки во Берлин, основан од Магнус Хиршфилд, беше уништен, а неговите книги беа запалени. Во тој момент, тоа изгледало како изолиран чин, нешто маргинално што засега мал број луѓе. Но подоцна станува јасно — како што историјата постојано повторува — ваквите настани се дел од поширок процес чија цел е поместување на границите на тоа што се смета за „прифатливо“ и постепено создавање простор во кој дехуманизацијата на одредена популација станува нормална, а насилството замисливо, па дури и оправдано.

Нападите врз транс луѓето затоа никогаш не се само „маргинални“ прашања. Опасноста започнува во моментот кога општеството ќе почне да ги третира како такви.

Кога едно општество ќе се навикне одредени луѓе да ги гледа како маргинални, опасни или помалку вредни, границите на прифатливото насилство постепено почнуваат да се поместуваат. Таа логика не останува ограничена само на една група или еден контекст. Ја гледаме и во начинот на кој светот реагира на масовното погубување на палестинскиот народ. Сразмерот не е ист, но логиката дека некои животи се помалку вредни е, секако, иста.

Палестина денес е еден од највидливите и најдокументирани примери на насилство што се одвива во реално време, пред нашите очи. И покрај тоа, колективната реакција останува несразмерно мала. И покрај десетиците, ако не и стотиците, илјади убиени палестински мажи, жени и деца, блокадите на хуманитарна помош, апсењата на активисти и таргетираните напади врз новинари и медицински персонал, што ги гледаме директно пренесени на нашите мали екрани што ги носиме во џеб.

Скоро и да нема кој не го слушнал името на малата Хинд Раџаб. Нејзиниот повик за помош, кој траеше со часови, стана симбол на една реалност во која спасот не доаѓа навреме — или не доаѓа воопшто. Нејзиниот глас ни е врежан во мозокот, во срцето, до крајот на животот, како потсетник за хоророт на кој сведочиме и што овозможуваме да продолжи. Приказна на Хинд Раџаб не е само лична трагедија на едно девојче; тоа е запис, сведоштво — *Дневникот на Ана Франк* на денешното време.

Палестина стана тест за тоа до каде стигнала човечноста. И на тој тест, колективно, потфрлуваме. Кога насилството е толку видно, а сепак не предизвикува масовна реакција, што станува со она насилство што не е толку видно и документирано? Што станува со Јемен, Судан, Конго? Што станува со сите животи што исчезнуваат надвор од вниманието на светот?

Сведувањето на цели народи на статистика или безбедносни наративи овозможува насилството да продолжи. Кога човечкиот живот се губи во апстрактна реторика, станува полесно да се игнорира неговата загуба. Џудит Батлер пишува за тоа чии животи се сметаат за вредни за жалење, односно чие страдање воопшто се препознава како загуба. Тоа е нешто што многу маргинализирани луѓе го препознаваат од сопственото искуство. Додека за едни веднаш се активира сочувство и солидарност, другипрво мора да поминат тест на политичка „прифатливост.“

Во книгата *Совршените жртви и политиката на прифатливост* (Perfect Victims and the Politics of Appeal), Мухамед ел-Курдпишува за притисокот врз Палестинците да бидат „совршени жртви“, доволно тивки, доволно „прифатливи“, доволно ненасилни. Но дури и тогаш, тоа признавање никогаш не е целосно.

Солидарноста
значи одбивање
да се прифати
логиката дека
некои животи
се потрошни, а
други вредни
за заштита. Да
се зборува за
Палестина денес
значи да се
одбие логиката
што одредува
чие страдање
заслужува
внимание, а чие
може да биде
игнорирано.

Тој опишува како сведоштвото на Палестинците често се прифаќа како веродостојно само ако се вклопува во веќе постоечка приказна за нив. Нивните емоции, гнев или политичките ставови лесно се користат против нив, како дополнителен тест за тоа дали нивната болка е „леgitимна.“ Во тој контекст, барањето да се зборува „смирено“ или „разумно“ за сопственото страдање станува товар што им се наметнува на оние што веќе живеат под насилство. Болката мора да биде претставена на прифатлив начин за да биде слушната.

Во својата книга, Мухамед Ел-Курд пишува и за начинот на кој палестинската болка често се претвора во нешто што светот пасивно го консумира, спектакл што тој го нарекува „trauma-porn,“ кој привремено предизвикува емпатија, но само кога страдањето е доволно шокантно, а жртвите изгледаат доволно беспомошно и политички „невино“ и подобно. Ел-Курд предупредува дека човечноста не им се признава на сите подеднакво, туку често зависи од тоа колку некој се доближува до идејата за „невиност“ што доминантниот систем ја препознава и прифаќа:

„Ние не сме луѓе автоматски, само поради тоа што сме луѓе — треба да бидеме хуманизирани преку нашата близина до невиноста: белина, цивилизираност, богатство, компромис, соработливост, неврзаност, ненасилство, беспомошност, намење иднина.“

„Палестинецот е роден виновен“ и за да се искупи од овој грев, мора да го отфрли и да се одрекне од Палестинецот во себе. Но тоа напуштање не е направено своеволно, туку му е наметнато; таквиот чин не е негово сопствено дело, туку дело извршено во негово име. Кога познатата палестинска новинарка Ширин Абу Аклек беше убиена, Ел-Курд очекуваше светот да застане, да се потресе од нејзината смрт. Наместо тоа, доби кратка порака од колега новинар со итен повик да извести дека Ширин била Американка бидејќи поседувала американски пасош. Фактот дека таа била Палестинка, политичката реалност во која живеела и условите под кои известувала стануваат секундарни, неважни за веста, во корист на една поудобна и попрепознатлива идентификација, како убивањето новинари да е поскандалозно и полесно за осуда ако жртвите се Европејци или Американци. Така, идентитетот не само што ѝ е одземен постфактум, туку е и заменет во нејзино име и без нејзина согласност.

Кога пасошот станува политичка алатка за „хуманизација,“ изговорот е да се наговорот западните влади да „бараат правда“ за своите граѓани. Но пораката што со тоа се испраќа, подлабока, поопасна и поомаловажувачка, е продавање на наратив на невиност, наратив што ги прифаќа, па дури и ги потврдува, расните и ксенофобни гледишта на публиката што оваа вест наводно се обидува да ја разубеди.

Ел-Курд се осврнува и на двојните стандарди во западните медиуми при известувањето за Украина и Палестина. Тој посочува примери во кои западните медиуми отворено го поддржуваат украинскиот отпор, прикажувајќи цивили како подготвуваат молотови коктели и ги глорифицираат украинските борци, додека во исто време целосно отсутствуваат разбирање, контекст или емпатија кога станува збор за палестинскиот отпор. Новинарите и политичките коментатори кои без двоумење ја препознаваат окупацијата и легитимноста на отпорот во Украина, одбиваат да го применат истото разбирање во случајот со Палестина. Ел-Курд нагласува дека ваквиот пристап не може да се сведе исклучиво на расно прашање, потсетувајќи и на односот кон Ирската републиканска армија. Наместо тоа, начинот на кој се известува за Палестина, според него, е тесно поврзан со стратешките интереси на Западот. Додека Израел претставува клучен сојузник на САД во регионот, на Русија се гледа како на „егзистенцијална“ закана за Западот. Во таков контекст,

не е изненадувачки што западните медиуми го делегитимираат палестинскиот отпор на истите страници на кои го слават украинскиот. За да се одржи таквиот наратив, палестинскиот отпор мора да биде претставен како нелегитимен, насилан и опасен, а Палестинците како луѓе чие страдање автоматски не заслужува сочувство, туку мора постојано да ја докажуваат сопствената невиност, човечност и „прифатливост“ за нивната болка воопшто да биде признаена како легитимна.

Во таква логика, „совршената жртва“ мора да биде доволно повредена за да не пружа отпор, доволно тивка за да не покаже лутина и доволно безопасна за нејзината болка лесно да биде прифатена од пошироките маси. Секој знак на гнев, отпор или политичка припадност брзо се користи за да ѝ се одземе човечноста и повторно да се смести во однапред подготвената категорија на закана или виновник.

Ел-Курд го одбива овој услов. Тој инсистира дека насилството не треба да се релативизира преку прашања за тоа колку е „совршена“ жртвата. Дури и кога постои гнев, отпор или несовершенство, тоа не го менува фактот на насилството. Поентата што ја истакнува е да се прекине моралното преиспитување на угнетените и да се отфрли логиката во која Палестинците се третираат како „виновни додека не се докаже спротивното.“

Една од неговите најсилни реченици гласи:

„Нашите масакри се прекинуваат само со паузи за реклами. Судиите ги легализираат. Новинарите нè убиваат со пасивен глас.“

Тоа и е најголемиот проблем, насилството станува вест што само се консумира, наместо да е повик за отпор.

Системот што го овозможува насилството во Газа е системот што ги создава и одржува екстремната сиромаштија, уништувањето на животната средина, општествената поларизација и секоја реалност во која некои животи се третираат како помалку вредни и полесно потрошни од други.

Во едно интервју, Елиф Шафак предупредува дека најголемата опасност е рамнодушноста — моментот кога болката на другите престанува да нè допира и полака станува дел од секојдневната нормалност. А кога насилството ќе почне да ни изгледа нормално, тогаш рамнодушноста повеќе не е само лична состојба, туку и политичка алтка што овозможува таквите системи да опстојуваат.

Токму затоа, солидарноста не треба да е само чувство или морална позиција, туку и политички избор. Избор да се остане присутен, дури и кога е полесно да се молчи или да се сврти погледот на друга страна. Таа не треба да зависи од тоа колку ни е некој близок, познат или „разбирлив“. Солидарноста значи одбивање да се прифати логиката дека некои животи се потрошни, а други вредни за заштита. Да се зборува за Палестина денес значи да се одбие логиката што одредува чие страдање заслужува внимание, а чие може да биде игнорирано.

Во истото интервју, Шафак зборува и за тоа дека кога ја губиме способноста вистински да обрнеме внимание на другите и да сочувствуваме со нив, ја губиме и способноста да замислиме поинаков свет. Рамнодушноста не само што нè оддалечува едни од други, туку постепено го стеснува и просторот на она што воопшто можеме да го замислиме како возможно. атоа солидарноста е и начин на светоглед, и одбивање да се прифати неговото стеснување. Таа е одговор на прашањето за чии животи сме подготвени да се залагаме, дури и кога тоа е непопуларно, политички ризично или кога станува збор за „комплексно прашање.“

Солидарноста значи да не молчине кога масовното уништување на палестински животи се сведува на геополитичка дебата, статистика или нешто на што светот треба едноставно да

се „навикне“. Да не молчине ниту кога транс луѓето се напаѓани, избришани од јавниот простор или претворени во алатка за политички пресметки. Да се вклучиме во разговорите што многумина сакаат да ги избегнат — на улица, во јавниот простор, и во секој момент кога од нас системот очекува рамнодушност.

Бидејќи насилството не започнува со масовно погубување. Тоа започнува многу порано, во моментот кога ќе прифатиме дека некои животи можат полесно да бидат игнорирани, избришани или сметани за потрошни.

Затоа што молкот никогаш не е неутрален. Тој секогаш зазема страна, и тоа е секогаш страната на угнетуваачот.

БИЉАНА ГИНОВА

е активист_ка, чиј ангажман ја поврзува квир каузата со пошироките прашања на социјална правда, сиромаштија, родова еднаквост и отпор кон системска маргинализација. Преку гласен, директен и интерсекционален пристап, Гинова останува една од клучните луѓе што потсетуваат дека квир ослободувањето не може да постои изолирано од пошироката борба за поправедно општество. Постојано инспириран_а од книжевноста, разговорите со другите и длабокото промислување за човечката поврзаност, посветено трага по оние нешта што нè зближуваат, обединуваат и отвораат простор за посолитарни иднини.

Еспи Томичиќ

четврток, 28 ноември 2024 г.

За сите луѓе кои својот род не можат да го сместат во овој систем и создаваат мали празнини во себе или во заедницата во која тој постои, токму онаков каков што е, прекрасен и автентичен.

ИДЕНТИТЕТОТ ПОМЕЃУ ДРЖАВАТА И ТЕЛОТО

Последниве неколку години се обидувам да пронајдам празнина во која го впишувам своето доживување на родот. Кога велам последниве неколку години, временски мислам на периодот по влегувањето во социјалната и медицинската транзиција, бидејќи пред тоа бев во потрага по именувањето на чувството што го имам.

Празнина како однос на себе кон самиот себе, како простор во кој не постојат држава, правен статус и тело. Тоа трагање најчесто е простор на невозможното, бидејќи родот се воспоставува во однос на општеството и државата, во однос на телото и правниот статус, односно ознаките на полот во документите и, најважно, во однос на изведбата.

Оддалечувајќи се од јасно впишаните норми за тоа што е женско, а што машко, правиме, не само лична, туку и системска промена, се спротивставуваме на регулацијата, надзорите и, последователно, на сè она што хетеронормативноста и патријархатот го перпетуираат како општествено зададено.

Идентитетот на девојка за мене е многу важен, како и идентитетот на лезбејка, и едниот и другиот се впишани во мене, искусно, бидејќи тоа се идентитети што сум ги живеел најдолго, во однос на тоа како ме препознаваше општеството и како го презентирав родот. И колку и да „проаѓам“ визуелно како маж и да интервенирам во своето тело, тие искуства засекогаш ќе живеат во мене. Поради нив, моето чувство во одредени ситуации во животот секогаш е повеќе налик на чувство на девојчинство отколку на цис-маж. И тука се случува одреден дисконтинуитет, прекин помеѓу она што се претпоставува и очекува и она што е внатре во мене самиот.

Можам ли таму да најдам празнина во која ќе го воспоставам моето чувствување на родот?

Хормони земам веќе неколку години, но на секои неколку месеци ги прекинувам, одлучувам да престанам да ги земам, а потоа, поради психичкото здравје и влијанието што го има прекинут, одлучувам да продолжам. Не сум сигурен дали сакам да продолжам со хормонската терапија кога од неа добив одредени мажествени одлики кои се трајни, а од друга страна, по нејзиниот ефект престанав да чувствувам родова дисфорија. Психички никогаш не сум се чувствувал подобро и ми помогна во сите аспекти на идентитетот. Но, не сум сигурен дали сакам да ја земам до крајот на животот, дали сакам општеството да ме перципира толку бинарно.

Во еден момент ми се случи целиот мој идентитет пред идентитетот на маж во јавноста да биде избришан. Односно кога се движам во јавен простор, сум препознаен како цис-маж, а тоа чувство на „проаѓање“ не ме исполнува, и гледам како ми брише еден цел дел од мене што ми е ужасно важен. Се чувствувам како да кријам кој сум. На пример, чувствувам дека мојата феноменална екипа од групните програми во теретана всушност не ме познава, затоа што не сум аутиран. По сопствена одлука.

Во нашите разговори не можам да зборувам за моите искуства пред дваесеттите, затоа што можеби со тоа би ги оттурнал од себе. Но без тие искуства јас не сум јас. Без споделено искуство немаме релација. Остануваме само на - разминувачи во салата.

Ми се чини дека дури кога престанав да чувствувам родова дисфорија и почнав да чувствувам други работи во животот, станав свесен колку ми е важно да ги имам искуствата што ги имам и да го преиспитувам идентитетот кој е сè освен зададен, бинарен и закован.

Хрватска е специфична по тоа што сè уште има достапно јавно здравство кое сè повеќе се приватизира, но постои. Тоа значи дека транс лицата имаат право на бесплатни гинеколошки и уролошки прегледи, хормонска терапија и операции, но само на хартија. Во реалноста, истиот тој систем не ја препознава небинарност како идентитет или субјект. За мене, како транс лице кое ја нема променето ознаката на полот во документите, има направено само горна операција и зема хормонска терапија, тоа значи дека имам пристап до гинеколошка грижа, дека хормонската терапија ја плаќам, а во јавното здравство можам да имам водена бременост ако ја направам таа одлука, иако со тоа би се изложил на трансфобија и на непријатност од лежаче на женско одделение. За некое друго лице кое ја има променето ознаката за пол, има направено горна

операција и зема хормонска терапија, тоа значи дека хормонската терапија му е покриена преку Хрватскиот завод за здравствено осигурување, но дека нема пристап до гинеколошка грижа. Истото важи и за трансженствени лица и уролог. Односно, системот ја препознава ознаката на полот и јасно дефинираното бинарно тело како услов за бесплатна и достапна грижа.

И затоа не сум сигурен што да правам во тој систем, а последователно ни дали можам да се аутираам во мојата теретана, бидејќи општеството ги гледа луѓето низ рамката што ја налагаат државата и правото. Не сум сигурен ни дали сакам да ја сменам ознаката, дали би ја сменил ако работите ми беа достапни со нејзина промена, и постојано морам да премерувам дали сум за и против во однос на тоа, како да избирам помало зло, лично, но и класно, во однос на она што ми е достапно.

Хормонската терапија не е контрацепција и во светот постојат многу трансмажествени лица кои се оствариле како биолошки родители. Тоа е нешто што Хрватска, со своето специфично јавно здравство, воопшто не може да го препознае како дел од својот систем. Како тогаш да се планира бременост во Хрватска кога кај нас породувањата се случуваат во јавни болници, а во мое искуство транс-friendly се само во ретки приватни клиници каде што сето тоа уредно се наплатува?

Дури и најбинарните транс лица со медицинска транзиција и променета ознака на полот во документите, во рамки на здравството практикуваат микро активизам со самото свое појавување.

Се обидувам да разберам како да се залагам за самоопределување, како тој процес да се направи побрз, индивидуално специфичен и да е основан на изборот на лицата, а во исто време да се промени и системот. Односно, како да се избориме за пристап до транзиција за секое лице што го сака тоа, без да се укине бесплатната здравствена грижа за транс лицата на кои им е потребна, кога токму правно во таа здравствена грижа се бориме преку дијагноза, променети ознаки и потврди од лекари дека ни е потребна, како и за секоја друга дијагноза во здравството.

Зошто не можев тој процес да го поминам поинаку? Зошто морав да се прилагодувам на системот за да излезам „добра транс личност која ќе се прилагоди на државата и цис-нормативноста“, кога јас тоа навистина не сум и не сакам да бидам?

Ми се чини дека треба да работиме од две перспективи и да сме за: укинување на *Правилникот* што е во сила при влегување во транзиција и укинување на *Листата на стручњаци* кои држат монопол над тој процес, а од друга страна - менување на здравствено-правниот систем што ќе ни овозможи бесплатна грижа.

Зошто е трансродноста толку специфична? Зошто постои Листа на стручњаци кои се „единствени стручни“ за нашите состојби? Зошто која било друга состојба нема специфична Листа на која лицата со таа состојба можат да ѝ пристапат и да добијат можност за здравствено препознавање? И што кога некои здравствени работници, водени од политички ставови и сопствена идеологија, дејствуваат на штета на нас како транс лица? Како тогаш да не се повикуваме на оние што навистина се стручни, кога други работници со политички убедувања насочени се против нас не се?

Трансродовоста е сепак политичко прашање, а дијабетесот не е, барем не во толкава мера, и затоа е тешко да се дозволи сите да бидат стручни, бидејќи мнозинството од оние што сакаат да бидат тоа влегуваат во тоа од позиција на укинување, од позиција на омраза и политички кариери, а не од позиција на помош, што е спротивно на она што го студирале и на што се заколнале како лекари.

Голема работа имаме пред нас транс луѓето во Хрватска. Од една страна треба да ја укинеме цис-нормативната политика во процесот на самата транзиција, а од друга страна треба да го задржиме и подобриме јавно достапното здравство за транс лица,

односно тоа здравство да го направиме достапно за сите транс идентитети, без оглед на телото, идентитетот и ознаката на полот во документите.

Каде е празнината во која ќе го полагам своето родово доживување? Не знам, но знам дека секојдневно го преиспитувам истиот тој род, го презентирам поинаку, најчесто отстапувам од бинарноста тивко и едвај видливо, но се борам во себе. Се борам за искуството што го имам, за идентитетот што не сакам да го избришам и низ мали избори во секојдневните дејствија, во мини-изведби на родот што го сочинуваат мојот ден, кои се обидувам да ги правам поинаку или ги правам такви заради сопственото искуство.

Дали ќе ја сменам ознаката на полот во документите? Не. Затоа што не прифаќам таков вид прилагодување на државата. Затоа што сум привилегиран со работата што ја работам и со која се занимавам и тие микро активизми во секое правно препознавање нема да ми влијаат на егзистенцијата и затоа во моментот можам да си го дозволам тоа. И со тоа не мислам дека кој било друг треба да го прави истото или дека ѝ должи нешто на заедницата. А тоа не е затоа што немам бинарно чувство за родот во себе. Мојот род постои додека го изведувам, а мојата изведба, врз која влијае искуството на живеење девојчински, моите документи, но и мојот избор, се обидува тој род да го постави во празнина која не постои во општеството, но која можам да ја согледам во себе.

И понатаму мерам *за и против*, и кој знае што ќе покаже вагата утре!

ЕСПИ ТОМИЧИЌ

(1995) дипломирал драматургија на Академијата за драмски уметности во Загреб. Колумнист е на порталот Booksa.hr, маалец, и член на колективот Арбајт. За своите драмски текстови повеќепати ја има добиено наградата „Марин Држиќ“, а неговите дела досега се изведувани во заграбскиот Младински театар и во Kunst театарот. *Budi uvijek kao zmaj*, во режија на Оља Лозица, ја отвори драмската сезона 2025/2026 во Хрватскиот народен театар во Загреб, а *Your Love Is King* во режија на Рајна Рац ќе биде поставена во театарот Гавела во ноември 2025. Автор е на книгата *Your Love Is King* (Мултимедијален Институт, 2020), издадена е на македонски јазик, од Контрапункт во 2021 година, во превод на Никола Гелевски. Заедно со Сретни Бор, ко-автор е на книгата за деца *Kako se tuguje* (Oaza & Sons, 2024).

Превела од хрватски јазик
Мања Величковска.

Колумната е преведена од книгата *Jutro donosi kraj* (2025) на Еспи Томичиќ, која претставува избор на текстови од колумните *Održati Tamagotchi na životu što duže* објавувани на порталот Booksa.hr од 2020 до 2025 година. Овде е преведена со дозвола од уредниците Ивана Дражиќ и Петар Милат, и издавачите Културтрегер и Мултимедијален Институт, на кои особено им се благодариме.

Игор Раиден

КАКО ЈА ЗАМИСЛУВАМ ИДНИНАТА ВО ОВАА КЛИМА?

Иднината одамна не е тоа што беше.

Секојдневјето на просечните граѓан(к)и постојано е бомбардирано со вести за негативни настани од целиот свет. Лесно е да се стигне до информации, но многу потешко е да се стигне до вистинските лекции што тие ги носат. Од една економска криза во друга, товарот најчесто паѓа на оние што најмалку го заслужуваат, додека истата таа група на грб ги носи рамнодушните „донесувачи на одлуки“, чии одлуки го цицаат животот од оваа преубава сина топка. Од индустрискиот дигестивен систем излегува отпад.

Од економска, до климатска, до криза на свеста. Да, звучи поцрно од црно. Но секогаш кога пишувам, пишувам со искуство на човек кој милијарда пати се распаднал - и милијарда и еден пат повторно станал. Ова тврдење е на моја сметка, а во корист на луѓето околу мене. Нивните животни предизвици, нивната издржливост, нивната борба низ оваа бура - сето тоа ми изгледа толку интензивно, што сум убеден дека сите нивни борби некако се потешки од мојата. И токму затоа се инспирирам од нив. Тие, во најбуквална смисла, ме потсетија на две суштински важни нешта. Што значи да си човек. И - колку е вчудовидувачка издржливоста и упорноста на човечкото битие. Токму на тоа сакам да го посветам овој текст.

Се соочуваме со еден моќен наплив, ни се чини дека сè доаѓа одеднаш, и верувајте, нашите чувства се човечки и легитимни. Го приложувам текстот како молотов коктел во лицето на неправдата. Како и сите ние, фрлам поглед кон иднината и мислите ми скокаат низ варијаблите. Сите ние чувствуваме несигурност и страв, но тврдам - дека во сите нас се крие и надеж. Што е надежта, ако не желба да се надживее сето тоа?

Како љубител на научна фантастика, отсекогаш сум уживал во тоа да навлезам во некој свет од иднината, и особено ако е дистописки, да го анализирам. Но, и во најлошите и во најдобрите околности, анализата се сведува на системот на вредности на човекот, меѓу кои најмногу се истакнуваат солидарноста и гневот. Нашиот инстинкт не е себичен. Себичноста се учи. Себичноста се наметнува. Во услови на материјална оскудност, станува карактеристика која ги засега сите. Низ целиот свет, сите ние живееме меѓу богаташи кои со прескапи автомобили ги премеруваат улиците, преопасни за деца и за луѓе со варијации во функционирањето или кои имаат потреба од помошна количка. Градот во кој живеат има орвеловски бои. Истите тие луѓе се на позиции да ги носат одлуките за најранливите граѓани да можат да добијат целосна поддршка. Меѓутоа, во тоа нема бизнис, па тие одлуки се заборавени. Можат и да истапат во заштита на маргинализираните групи, но им е потребен надворешен „непријател“ кој ќе биде ставен на сцената за да биде исвиркан од публиката која не гледа дека режисерот лично ги брои билетите.

Забележавте сигурно како наративот трепери меѓу солидарност и гнев. Тоа е една високофреквентна зона, Г-точката на конструктивното имагинарно, изворот на нашата заедничка иднина. Ова е нешто што го можеме сите, и сите го правиме на свој начин. Вредностите ни се избрани. Што ќе правиме со нив?

Повеќе од 15 години сум активист. Од човекови права, работнички права, право на здравје, права на животните, заштита на природата, анти-милитаризам, анти-империјализам, социјална правда, и друго. Се ангажирам секаде каде што можам. Благодарен сум за самата

можност и простор да постојам во такви окружувања.

Уназадувањето кое го гледам сега на глобално ниво - кратењето на човековите права, општата несигурност со која луѓето се будат секој ден, анти-гравитациската распределба на ресурсите и чувството на безизлезност - во мене буди емоционални механизми како и кај сите други луѓе. Разбирам дека таму некаде зад затворени врати во име на граѓаните се носат одлуки против граѓаните и дека ова се случува низ целиот свет. Не сум тука да сидам теории. Тука сум да ја посочам директната врска меѓу лошите одлуки, лошите решенија и катастрофалните последици од нив по животот и здравјето на луѓето, животните и природата.

Би можел долго да пишувам поради мојата желба да опфатам што е можно повеќе теми, но морам да одберам фокус, а тоа овојпат ќе бидат човековите права. И тоа е преширока тема. Можеме да зборуваме за потиснување на маргинализирани групи, за економско угнетување на сите сиромашни, за пристап до чиста вода, пристап до лекар, пристап до заштита од семејно насилство, поврзаноста меѓу јавниот превоз и родовата еднаквост. Можеме да зборуваме за милион други работи. Но, што им е заедничко на сите нив? Тоа што во секоја од нив постои страна која трпи насилство, и страна која го врши насилството. Ништо од примерите на овие теми не е изолиран случај. Само малку внимание е доволно човек да посвети за да види една заплеткана шема на системско угнетување и притисок, главно носен токму од обичните граѓан(к)и, додека оние загубените во сопствените имагинарни конструкти за моќта се прават дека не гледаат кои се последиците од нивните одлуки донесени во последните години.

Не само поради фактот што го пишувам ова за Транзин, туку и поради тоа што е школски пример за нечовечноста на човечкото битие, морам да го издвојам примерот со истакнувањето на човечкото битие

битие, морам да го издвојам примерот со истакнувањето на транс луѓето како светски непријател број еден. Оваа практика отсекогаш била присутна, но во последниот период станува механизам кој го вади најлошото од трансфобичните луѓе. А истите тие луѓе не би имале толку гнев и одвратност во себе, кога капитализмот не би ги газел толку сурово и кога гарантирано би им биле исполнети основните потреби. Не би имале потреба да бараат „некој да плати“ за нивната глад и жед и да се истураат врз заедница која е веќе истуркана безброј скалила подолу. Да се разбереме - како резултат на ужасни економски, здравствени и социјални политики, квалитетот на живот опаѓа за сите. Во вакви услови на авторитарност, незадоволството расте. И тогаш е најлесно да се покаже со прст и да се остави човековиот инстинкт да проработи. Ова е неверојатно страшен проблем, и е поврзан со фактот дека никогаш не сум сретнал човек кој е трансфоб, а истовремено не е и хомофоб, мизогинист, расист, сексист, ксенофоб, и така натаму. Една од овие карактеристики секогаш ги носи со себе и другите. Па оттука треба да ни се запали сијаличката за тоа што носи со себе еден ваков бран. Зарем треба да страдаат сите што не се богати, бели цисхетеро мажиња? Истите тие мажиња кои донесуваат одлуки да кратат средства од образованието, од здравјето на жените, здравјето на сите граѓани, од родовата еднаквост, од заштитата на зеленилото, безбедноста на децата, безбедноста во сообраќајот, општата заштита на граѓаните и борбата против криминалот, и тие средства ги пренасочуваат кон сопствените бизнис цели, милитаристички проекти, и развој во крив правец. Статистиките покажуваат дека политичките движења кои одат против транс луѓето, одат и против жените, се залагаат за војна и создаваат непријатна и насилна клима. Драги мои, од оваа страна на барикадите сите ние сме заедно, сите ние - самци, парови, пронајдени или биолошки семејства, квор групи, безбедни зони, социјални движења, еколошки иницијативи - сите

СНТГЕ СМ ИНЕ

движења, еколошки иницијативи - сите ние заедно со животните и целата природа. Кај прашањето за транс луѓето, она што алармира не е само омразата кон транс луѓето. Она што алармира е омразата сама по себе. Тука не ви кажувам ништо освен фактот дека емпатијата кон другите и слободата во себе растат на иста гранка. Преживуваме и еволуираме затоа што соработуваме, не затоа што се натпреваруваме едни со други. Ова не личи на тоа. Ова личи на симптом кој раѓа потреба за перпетуирање на истите елементи кои ги имале сите досегашни системи - поделби, нееднаквост, насилство, како и потреба од полиција, војска, граници, затвори, и сите институции од тој калибар. Сите овие елементи сме ги измислиле, кога сме можеле да измислиме и нешто сосема ново. Сите системи досега се подеднакво корумпирани, поради што во нашата иднина мораме да изградиме нешто сосема поинакво. Да се организираме на друг начин и со поактивно учество во општествените случувања.

Многу често размислувам за систем во кој овие елементи не се присутни, едноставно затоа што не се потребни. Кога го издадов романот Издигнување, една од целите ми беше да понудам добри примери од кои ќе се мотивираме. Една од измислените цивилизации во книгата за кои се раскажува поминала низ сличен период, но ја научила својата лекција откако доживеала климатска катастрофа. Ќе го научиме ли ние ова малку порано? Дали навреме ќе сфатиме дека, ќе издвојам само еден пример, ако правиме лоши нешта, ќе имаме лоши последици? Се разбира, ваквите прашања ги поставувам на цивилизациско рамниште, но тука ти се обраќам на тебе, читателот. Како ти изгледа патот? Гледаш ли шема која се проткајува? Уште зборуваме за вредности, плетеме мрежа која води кон една заедничка разврска...

За време на пандемијата дел од нас се соочија со монструозната вистина - дека за економијата да расте, животот и здравјето на луѓето мораат да трпат.

Не можат поединци и групи да прават огромен профит ако луѓето се задоволни со животот што го имаат. Стравот продава. Несигурноста во себе продава. Продава и зависноста од социјални и економски динамики за кои воопшто не размислуваме. Се трудат да продаваат, а сè помалку од нас можат да купат. Па каква е таа иднина со експлоатирачки плати и напумпани цени, со тешка работа на сметка на здравјето, со страв за сопствениот опстанок - за одговорните да продолжат по свое? Меѓутоа, продолжуваме да купуваме, да не излегуваме на протест, и да чекаме некој друг да ги реши нашите проблеми. Една личност од Западот отишла кај мудра личност од далечниот Исток и прашала: *Уште долго ли ќе чекаме промени?* Одговорот бил: *Па ако чекате - да, уште долго.*

Економијата не е свесно битие. Луѓе носат одлуки - и тие имаат имиња и адреси. Поради нивните одлуки стануваме посиромашни, поразделени и погневни кон оние кои ги трпат истите последици како нас. Сè уште сме далеку од пикот на она што би можело да се случи доколку климатските промени нè погодат одеднаш. Сè уште сме во време кога можеме да дејствуваме. Нашиот инстинкт за преживување треба да се разгори до тој степен што, во состојба налик на хиперфокус, нашата цивилизација ќе ги реши проблемите доволно за да опстои - а потоа и ќе научи дека никогаш не треба да се вратиме на таа точка. На ова треба да се сетат оние кои нема да можат да цвакаат банкноти ако околу нив, во сивилото, повеќе не расте ниту едно растение.

Да нурнеме подлабоко. Што е клучно? Да има емпатија. Да има соработка. Да нема насилство. Да ја почитуваме природата и, заедно со неа, да бидеме здрави. Да ги задржиме нашите знаења и вештини, со цел нашите потреби и потребите на природата да бидат задоволени и урамнотезени. Полека, да ја ослободиме педалата за гас.

Како ви изгледа ваквата иднина?

Како ви изгледа ваквата иднина?

Намерно целам високо, бидејќи верувам дека сите го заслужуваме најдоброто. Сите заслужуваме да живееме во свет што ги содржи елементите што ги набројав. Енергијата што ја вложив во овој текст ќе ја насочам директно кон она во што мојот ум стана пристојно добар, откако запливав во водите на научната фантастика.

Неодамна имав голема чест да го преведувам и маестралниот Ким Стенли Робинсон. Неговото Министерство за иднина е дело што ќе го паметам додека сум жив. Имам прочитано голем број приказни со слична тематика, но мојот ум особено го привлекуваат практичните примени на овие идеи. Во овој случај уште сум понесен од силен впечаток, иако од првото читање има поминато околу две години. Сепак, ова не е текст за решенија. Ова е текст за вредности, за причини и последици. За темелите врз кои се градат решенијата. Затоа, ако една промена во минатото создава поинаква сегашност, тогаш една промена во сегашноста создава поинаква иднина. Сите утопии се можни.

Како биолошки вид, природно ни е да живееме во заедници од приближно 150 луѓе. Природно ни е да јадеме локална храна од поднебјето каде сме родени. Природно ни е, кога ќе видиме мало зајаче, да посакаме да го погалиме, а не да го гледаме како храна. Природно ни е да сакаме да бидеме прифатени и да сме во добри односи со луѓето - без разлика кои сме, што сме и кого сакаме. Природно ни е да дишеме чист воздух, да пиеме чиста вода и да ги имаме сите придобивки што едно живо битие природно ги добива на оваа планета. Имаме технологија за патување во вселената; секако дека имаме технологија да обезбедиме инфраструктура, здравје и подобар живот за граѓаните на светот.

Мораме да видиме што можеме да направиме во сегашните услови. Прашањето не е дали треба да создаваме мали и самоодржливи еко заедници, или колку најбрзо и целосно треба да ја исфрлиме пластиката од глобална употреба - тоа се подразбира. Исто како што се подразбира дека мора да направиме сериозен, бескомпромисен притисок врз оние чии одлуки директно влијаат на нашите животи.

Сето ова е дел од борбата за нашата иднина.

Ова е борба. Ова е војна за да имаме иднина на оваа планета. Без преувеличување.

Иднината нема сама да дојде кај нас - мора ние да тргнеме кон неа. Мора да започнеме со тоа што ќе увидиме што е праведно. Да не заборавиме дека, на пример, ропството и сегрегацијата некогаш биле легални, и токму оттука да развиеме сопствено гледиште и морален компас. Тоа е она што треба да ги води сите наши дејства. Солидарноста и заедништвото отсекогаш биле нашето гориво. Доволно е повторно да се фатиме за тие традиционални вредности и, заедно со другите што го делат истиот стремеж, да го фатиме правецот.

Постојано се наоѓаме во триаголник меѓу љубовта, стравот и искуството. Потребно е само малку за повторно да се сетиме на колективното, на меѓусебноста што има простор да се развие во нешто досега невидено. Простор постои - доволно е само да го споредиме со она што денес го живееме.

Потребни се нови начини на социјално организирање. Потребно е реструктурирање на заедниците во простори што се поотворени и поправедни. Потребно е под итно да се преземат сите мерки за луѓето, животните и природата да имаат највисоко можно ниво на здравје - не само тоа само како законска формулација, туку како реалност. Потребно е целосно да го елиминираме загадувањето. Потребно е да го задавиме конsumerизмот. И, да бидеме реални, за сето ова да се оствари, за нашата иднина да биде напишана и со задоволство потпишана - институциите

треба да ги „превртиме наопаку“! Во сите тие чекори, мора да го задржиме чувството за правда.

Ова се сериозни цели. Но нивното остварување започнува денес - меѓу овие редови, меѓу нашите луѓе.

Градењето силни заедници чии вредности се темелат на солидарност и почит, е најважниот чекор кон која било иднина. Поддршката започнува од нас самите - од нашата одлучност, од нашата способност да се заштитиме себеси, додека реципроцитетот ја претвора таа сила во гориво. За тоа не ни треба институционално одобрување. За тоа ни треба волја.

Иако повеќето од нас се свесни дека апатијата е проблем кој во моментов делува како лавина, сè уште верувам во пламенот што се пали во сите нас кога опстанокот ни е под закана. Историјата, а особено последниве години, постојано покажува дека таквата енергија не застанува пред ниту една пречка. Иако знам дека планот им е да се измориме и да се откажеме, сепак имаме избор: не мораме да учествуваме во нивната борба, на нивен начин.

На светот му е потребна подадена рака. Отворена врата. Повеќе жар.

На светот му е потребна сета онаа убавина што ја носиме во себе.

Зошто?

Затоа што силните заедници немаат потреба од системските елементи што сакаме да ги елиминирам.

Силните заедници создаваат простори на поддршка. Силните заедници не ги напуштаат своите членови - туку заедно со нив, се развиваат во нешто уште помодно.

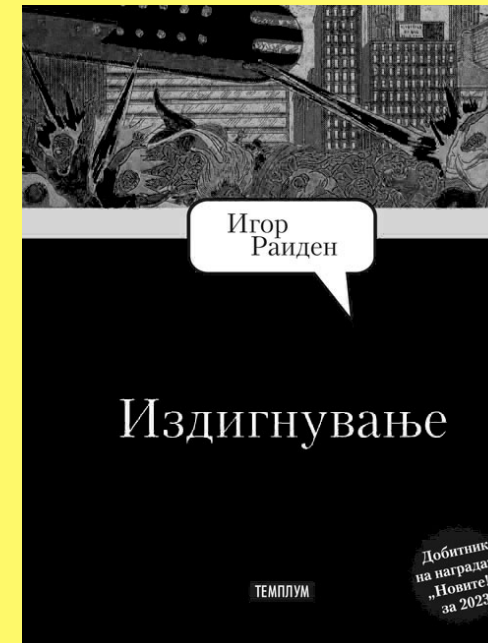
Повторувам: ова доаѓа од човек чиј живот отсекогаш бил предизвик. Ништо не е лесно - особено кога стоиме пред најголемиот предизвик досега: оваа химера што истовремено ги предизвикува сите наши стравови и реакции, одеднаш. За секое наше зошто, секој од нас во себе носи барем едно затоа. Сите имаме причина поради која сè уште имаме сила да стоиме исправено. И дури и кога ситуацијата изгледа безнадежно, немојте ни за

мир да помислите дека сме клекнале. Токму во вакви прилики, секој човек има обврска да копа длабоко во себе и да го пронајде својот автентичен револт. Да пронајде сила со многу лица: дел усвитена, дел отпадничка, дел во потрага по мир. Револтот е единственото нешто што останува кај луѓето на кои им се чини дека надежта исчезнала.

Но, впрочем - што е револтот, ако не надеж?

ИГОР РАИДЕН

е долгогодишен активист за човекови права и заштита на природата, чиј ангажман се темели на разбирање на поврзаноста меѓу општествената правда, родовата еднаквост и еколошката одговорност. Неговиот фокус е интерсекционалноста на родовите прашања со пошироките општествени движења, како и градењето поправедно и поодржливо општество. Особено е посветен на правата на трансродовите и квир луѓето, придонесувајќи преку активизам, застапување и институционална работа кон унапредување на правата на маргинализираните заедници. Активист е од 2010 година, а дипломира на Филолошкиот факултет во 2012 година. Автор и коавтор е на повеќе трудови, анализи и прирачници за трансродови идентитети и еколошки практики. Во 2023 година го објавува својот прв роман „Издигнување“, кој обработува теми како подобри општества, почит кон природата, родови прашања, дистописки пејзажи, авторитарни системи и надежта за подобро утре.

ДАНТЕ РЕДГРЕЈВ

АПАТИЈАТА, СВЕТОТ, И

ТИ

Претходнава година интензивно ја следам американската политика и, со оглед на политичката клима таму, многу луѓе ја изгубија довербата во системот и во самиот концепт на политика. Која е поентата да бидат политички активни или активни гласачи кога изгледа како тоа да нема некаков ефект врз светот околу нив?

Сето ова некако ме потсети на ситуацијата во Македонија. Сè почесто слушам - светот се балканизира - и мислам дека конечно ми стана јасно што всушност значи тоа. Поголемиот дел од луѓето овде не се грижат за случувањата во нашиот политички свет. Дури и самиот збор политика се третира како нешто што не треба да се спомене. Луѓето превртуваат очи ако се обидеш да спомнеш. Многумина од нас едноставно на политиката не ѝ ја даваат важноста што ја заслужува. Сите се чувствуваат безнадежно затоа што Македонија е земја во умирање, со постојано опаѓачко население, каде што ништо не се случува, што и природно води до апатија.

И токму за тоа сакам да зборувам. Политичката апатија и крајот на светот.

Апатијата е состојба на рамнодушност, карактеризирана со недостаток на емоции, мотивација, интерес или ентузијазам за важни аспекти од животот, работата или социјалната интеракција. Просечниот граѓанин во едно развиено општество, генерално гледано, е слабо образован и нема намера да се подобри сè додека му се ветува стабилна работа, диплома за која едвај се потрудил и кров над глава.

Да најдеш работа е потешко од порано, па луѓето се задоволуваат со минимумот што им се нуди. Долга работна недела исполнета со бесперспективна, слабо платена, монотона работа. Во овие услови, нема кој нема да прегори, а не помага ни тоа што просечниот човек често се вработува веднаш по завршување на образованието, кое сè повеќе се третира како нешто преодно низ што мора да поминеш за да се вработиш.

Во секој случај, училиштето не се сфаќа сериозно, бидејќи генерално е полесно да се заврши од порано. Потребен е многу помал труд поради надуени оценки и намалени стандарди од страна на наставниот кадар, а во некои делови од светот, како Америка, дури се намалува финансирањето на училиштата секогаш кога ученик ќе повторува година. Образовниот систем низ целиот свет, генерално, е ист како и пред стотина години. Она што е ново е пристапот до технологија што им овозможува на децата да поминат полесно.

Технологијата го промени и социјалниот живот.

Денеска, сè е онлајн. Поттикот да излезеш надвор и да се дружиш со луѓе, е многу мал кога најголемиот дел од комуникацијата се одвива преку интернет. Често тоа се случува меѓу луѓе кои никогаш нема да се видат или слушнат во живо, а некогаш не си ги знаат ниту имињата.

Денес, технологијата и интернетот се длабоко навлезени во животот на повеќето луѓе, до степен практично е невозможно да се живее без интернет. Ова им овозможува на луѓето да избегнуваат социјализација, бидејќи можат да направат речиси сè од удобноста на својот дом.

Луѓето се социјални суштества. Без социјализација, стануваме бледа слика од она што би можеле да бидеме. Интернетот е најголемиот извор на информации во историјата, но тоа не значи многу кога ретко кој се грижи за тие информации. Голем број луѓе го користат како замена за излегување, организирање и активизам (кој ретко води до значајни промени), па дури и за секојдневна комуникација.

Светот умира, и никој не врти глава. Но се надевам дека ти барем ќе се обидеш.

Има недостаток и на здружен труд, и следствено - недостаток на грижа, која пак води до општествена смрт. Како што се вложува сè помалку здружен труд, политичките движења и партии стануваат бледи копии на она што некогаш биле. Она што некогаш биле синдикати и работнички протести сега е сведено на онлајн активизам што често не се материјализира во реалниот свет. Она што некогаш бил фашизмот, сега е сведено на расистички твитер-мемиња. Проблемот не е само индивидуалната незаинтересираност, туку и во поширокиот системски проблем што дозволил целото социополитичко ткиво што ги поврзува луѓето да се распадне.

Како што кажав, денешната работна култура е идеална средина за масовно прегорување, што води до пасивност. Поимот *политика*, кај нас, а до некаде и глобално, често се третира како нешто валкано што не треба да се спомнува затоа што носи чувство на сериозност и здодевност, и се поврзува со бирократија и стагнација.

Светот умира, основните потреби стануваат сè понедостапни, зимите стануваат пократки, снегот станува реткост. Луѓето навистина сакаат промени, но промените се невозможни кога секоја сегашна и идна влада е, и ќе биде потчинета на истите богаташи кои не се грижат за последиците сè додека самите тие напредуваат - се богатат, ограбуваат и опустошуваат. И така, материјалните услови во суштина остануваат исти. Недостатокот на социјализација исто така игра улога, бидејќи им дозволува на луѓето да бидат многу посебични од вообичаено.

Зошто би се грижел како политиката влијае на светот ако ти лично, можеш да преживееш без да се грижиш?

Спомнав дека зголемената удобност со помал труд е голем фактор во политичката апатија, и самата помисла на тоа е искрено застрашувачка на егзистенцијално ниво. Не постои комбинација на акции и пишани текстови што магично ќе ги натера луѓето да се грижат, затоа што проблемот е толку длабоко испреплетен со сегашната состојба во светот што не може едноставно да се поправи.

Постои популарна идеја во

научнофантастичната фикција дека кога сè ќе стане доволно удобно, луѓето ќе се посветат на уметност и хобија што ќе го разубават светот, но тоа едноставно не е така. Како што расте удобноста, креативната продуктивност опаѓа. Многу луѓе попрво би го поминале слободното време дома играјќи видео игри или гледајќи филмови, наместо да вложат во учење нова вештина или создавање нешто свое. Почнуваат да чувствуваат дека креативниот труд е губење енергија.

Тоа е специфичен вид на научена беспомошност што се појавува во кондрадикторни услови - од една страна прегорување, од друга зголемена практична удобност. Ова влијае на сите аспекти од животот.

Дисоцијацијата е голем дел од модерниот свет. Често нема ниту лик, ниту значење, зад половина од содржините кои ги консумираме. Слично на 24-часовниот циклус на бескорисни информации што им се сервира на сите, многумина што постојано и бесцелно ги консумираат овие содржини живеат живот-помија.

Тешко е да се најде смисла во животот, особено кога реално има многу малку луѓе кои можеш да ги наречеш пријатели, или се трудиш да преживееш во денешната политичка клима, па живееш само колку да убиеш време. Одат на работа каде што се мизерни, се враќаат дома каде исто така се мизерни, и понекогаш стануваат зависни од алкохол или дрога затоа што сметаат дека немаат ништо подобро да прават. Нема цел или амбиција што ги движи, нема ништо во иднината што го очекуваат со радост. Едноставно живеат затоа што чувствуваат обврска за живеење.

Вака живеат многу луѓе, особено во Македонија, за што никој не може да ги обвини. Тешко е да се грижиш за што било кога сите околу тебе се подеднакво мизерни. Населението опаѓа затоа што сите си отселуваат штом им се укаже прилика. Нема вистински случувања што магично би ја подобриле државата бидејќи сè е глобализирано, а Македонија е во состојба на трајна културна и политичка стагнација. Цените растат, платите не. Секој политичар е корумпиран и не се грижи ниту за тебе, ниту за државата. Ништо не е важно. Би можел речиси и да си мртов.

ТРАНЗИН #2

Политичката апатија е тема за која многу малку се зборува, дури и во попрогресивни кругови кои не се плашат да дискутираат за политика. Тоа ме засега затоа што навистина претставува една од најголемите опасности за светот - опасност што многумина не ја земаат предвид, или ја избегнуваат затоа што, искрено, е страшна и подмолна.

Ако се препознаваш себе си во текстот, тогаш и ти си „зафатен“ од политичката апатија. Но одговорот како да се натераш себеси или другите да се грижат за светот не е едноставен. Тоа е реалност што мора да ја прифатиме, додека се обидеме да вложиме барем малку труд ако сакаме да задржиме надеж за подобрување на светот - макар и за малку.

Светот умира и никој не врти глава. Но се надевам дека ти барем ќе се обидеш.

ДАНТЕ РЕДГРЕЈВ

е студент по родови студии, визуелен уметник, понекогаш добра писателка, и професионална дрдорка. Од анализа на фикција која го интересира, до есеи што се занимаваат со проблеми од реалниот свет, неговиот главен фокус за време на креативниот процес е пред сè да се забавува, притоа применувајќи свој уникатен стил на директност и блискост со публиката. Иако досега пишувала речиси исклучиво приватно, таа полека работи на неколку веб-стрипови и приказни што и се во глава уште од детството. Неговата крајна цел е да има значаен импакт врз оние што ги читаат неговите дела, и да го остави светот подобро место од што било кога влегол во него.

За случајот „Х против Македонија“, правното признавање на родот и исцрпувачките борби за достоинство со Наташа Бошкова

Разговорот го води Мања Величковска

Случајот „Х против Македонија“ започнува во 2010 година, кога трансродов маж поднесува барање до надлежните институции за промена на ознаката за пол во матичната евиденција, очекувајќи дека постоечките закони, кои не забрануваат промена на ознаката за пол, ќе му овозможат остварување на неговото право да го усогласи родовиот идентитет во документите за лична идентификација. Наместо тоа, во текот на следните години, постапката се развива во комплексен и фрагментиран процес што се одвива низ повеќе институции – управни органи и судови, при што отсуството на јасна законска рамка доведува до спротивставени толкувања и неусогласени практики: истата од институција прво наметнува дополнителни услови кои не се експлицитно предвидени со закон, па потоа се прогласуваат за ненадлежни, избегнувајќи да одлучуваат по суштината на барањето, создавајќи ситуација во која правото станува практично недостапно.

Оваа институционална недоследност, проследена со правна неизвесност и административно одолговлекување, резултира со тоа лицето да биде принуден да поднесе жалба пред Европски суд за човекови права, кој во 2019 година утврдува дека државата го прекршила правото на приватен живот, гарантирано со Европска конвенција за човекови права, затоа што не обезбедила јасна, достапна и предвидлива процедура за правно признавање на родот.

Од поднесувањето на барањето до донесувањето на пресудата од страна на ЕСЧП поминуваат речиси девет години, но дури и по оваа одлука, процесот не завршува. Апликантот не ги добива веднаш новите лични документи, што укажува на дополнителен проблем – неефикасна имплементација на меѓународните обврски на државата. Следуваат уште неколку години административни постапки, сè до конечното усогласување на податоците во матичната евиденција и издавањето документи со новата ознака за пол. Вкупно, целиот процес трае повеќе од една деценија.

Овој случај е од суштинско значење затоа што јасно укажува на системски недостаток: во периодот кога е воден, во Северна Македонија не постои кохерентна и законски уредена постапка за правно признавање на родот, што доведува до арбитарност, правна несигурност и повреда на основни човекови права. Пресудата на Судот не само што констатира прекршување, туку и наметнува позитивна обврска за државата да воспостави функционална, транспарентна и предвидлива процедура, со цел да се спречат идни слични случаи.

Сепак, и покрај оваа јасна обврска, прашањето за целосно уредена и ефективно применета постапка за правно признавање на родот останува отворено, што укажува на јаз помеѓу формалните обврски и нивната практична имплементација.

Овој случај притоа не е изолиран, туку се вклопува во поширок образец на системски слабости во спроведувањето на пресудите на Европски суд за човекови права, што има и директни финансиски последици за државата: според најновите податоци, Северна Македонија исплаќа милионски суми на отштети по вакви пресуди, додека на крајот на 2024 година дури 31 предмет се наоѓаат под надзор на Комитетот на министри, кој ја следи нивната имплементација, при што дел од водечките случаи – меѓу кои и „Х“ – остануваат нерешени со години токму поради отсуство на законски измени и системски мерки (С.К. Делевска, 2026). Ова укажува дека проблемот не е само во поединечните повреди на права, туку во структурната неспособност на институциите навремено да ги усогласат домашните политики и законодавството со обврските што произлегуваат од пресудите, што резултира со повторување на истите повреди и континуирано финансиско оптоварување на буџетот.

МАЊА: Наташа, каков е моменталниот статус на случајот „Х против Македонија“ во рамки на надзорот од Комитетот на министри и кои конкретни обврски сè уште не се исполнети?

НАТАША: Одлуката на Судот имаше два вида задолженија за државата. Првото се однесува на обврската државата да му ја надомести претрпената штета на Х поради долгогодишното лимбо во кое се наоѓа со неусогласени документи за лична идентификација и непроменета ознака за пол во матичната евиденција, со цел надминување на таа неизвесност. Другата обврска за државата е да го реши системскиот проблем кој го ставил Х, но и многу други, во ситуација што ги повредува нивните права и достоинство. Во пракса, тоа значи усвојување закон со кој транс луѓето ќе можат во брза, транспарентна и пристапна постапка да ја променат ознаката за пол и матичниот број, и на тој начин да го усогласат својот родов идентитет со податоците во матичната евиденција.

Државата постепено ја спроведува пресудата, така што во првите три месеци ја надомести штетата со исплата на 9.000 евра; по година и пол од донесувањето на пресудата ја изврши промената на податоците во матичната евиденција на Х, додека последната обврска, усвојување закон, сè уште не е исполнета. Токму таа мерка е под засилен надзор од Комитетот на министри на Советот на Европа, затоа што таму е изворот на повредата и можноста за нови жалби до Судот.

МАЊА: А кој ја сноси институционалната одговорност за неисполнување на пресудите, имајќи предвид дека државата исплаќа милионски отштети од буџетот?

НАТАША: Статусот на случајот Х, но и на други случаи што се во постапка на извршување или се повторуваат во праксата на Судот, укажува на системски проблеми за кои не постои институционална одговорност за повредите, па оттука и за неисполнување на пресудите. Единствено ефикасно се спроведува исплатата на штета досудена од Судот. Сè останато се сведува на спорадични интервенции, моментална политичка волја и интерес, а помалку на искрена намера да се унапредат човековите права во општеството.

Ретко кој понел одговорност за повреда извршена со свое (не) постапување или одлука, за која Судот утврдил повреда на правата и слободите гарантирани со Конвенцијата и досудил финансиски надомест на штета. Средствата се исплаќаат од Буџетот, а повредите по истите основи продолжуваат без системски пристап кон елиминирање на идни прекршувања.

МАЊА: Колку лица всушност успешно ја завршиле постапката за промена на ознаката за пол по 2019 година?

НАТАША: Уште пред донесувањето на пресудата имаше три случаи кои, со одлука на Управата за водење на матичните книги и Управниот суд, беа успешно спроведени, при што три лица успеаја да ги усогласат своите податоци со родовиот идентитет. Токму тоа беше и аргументот, но и доказот пред Судот, дека отсуството на јасна и предвидлива законска рамка резултира со произволни одлуки. По донесувањето на пресудата и промената на податоците на Х, до денес уште 17 други лица го оствариле своето право. Морам да нагласам дека ова е моја статистика за лица кои сум ги застапувала и на кои сум им помогнала во процесот. Верувам дека има и такви кои самостојно или преку други колеги го оствариле своето право.

ВКУПНО, ЦЕЛИОТ
ПРОЦЕС ТРАЕ
ПОВЕЌЕ ОД ЕДНА
ДЕЦЕНИЈА.

ЈАС СУМ Х

МАЊА: Какво е влијанието на ваквата правна неизвесност врз секојдневниот живот на трансродовите луѓе (вработување, здравство, образование)?

НАТАША: Отсуството на документи за идентификација кои го одразуваат родовиот идентитет на поединецот претставува значајна пречка за функционирање во секојдневни ситуации и за пристап до добра и услуги. Документите за лична идентификација ни се неопходни за да склучиме договор за вработување, да закупиме простор, да оствариме банкарска или телекомуникациска услуга. Образованието е простор во кој младите транс луѓе се соочуваат со исклучување, вознемирување и насилство поради родовиот идентитет, а строгите формални процедури за издавање документи дополнително го попречуваат понатамошното образование и вработување без стигма и присилно откривање на родовиот идентитет.

Истражувањата во регионот покажуваат дека транс луѓето, поради страв од осуда и дискриминација, ретко користат здравствени услуги и поради тоа имаат значително полошо здравје од просечните граѓани. Здравствените установи најчесто ги посетуваат во животозагрозувачки ситуации, кога не постои друга можност за помош и поддршка. Усогласувањето на податоците во документите е само еден дел од проблемот, кој е повеќеслоен и бара системски пристап. Дополнително, потребно е да се работи на подигање на свеста кај професионалците и општата јавност за потребите и предизвиците на транс луѓето, како и на нивно прифаќање во сервисите со почитување на приватноста.

МАЊА: И последно што мислам е значајно толку години по пресудата на ЕСЧП - што подразбира „ефективна имплементација“ во овој контекст?

НАТАША: Имаме пресуда на Судот која им дава на институциите јасни насоки што треба да направат и на кој начин можат тоа да го постигнат. Во периодот 2019–2023 година, работна група формирана од Министерството за правда посветено работеше на законско решение кое ќе ја исполни обврската од пресудата и ќе ги пресретне потребите на транс заедницата.

Слободно можам да кажам дека работата на групата која ги подготви измените на Законот за матична евиденција е позитивен пример за тоа како изгледа интегрирање на пристап заснован на човекови права во подготовката на законски текст. Беше подготвена компаративна анализа на искуствата од други држави, беше спроведена студиска посета за надлежните институции во Малта, земја со најдобра законска рамка во делот на правното признавање на родот. Во процесот на подготовка учествуваа и претставници на граѓански организации, кои редовно спроведуваа консултации со заедницата, чии барања беа интегрирани во текстот на предлог-измените. Предлогот беше разгледуван на јавни форуми со институции, пратеници и меѓународни организации.

Процесот на подготовка на законот најави ефективна имплементација на пресудата и обврската за донесување законска рамка што ќе обезбеди брза, транспарентна и пристапна постапка за правно признавање на родот, кој, за жал, заврши со повлекување на текстот пред истиот да се најде на гласање пред пратениците. Пресудата сè уште не е имплементирана, а на нас останува да документираме нови повреди кои повторно можат да се најдат пред Судот и на тој начин да обезбедиме правда за тековните случаи за правно признавање на родот, кои чекаат заглавени повеќе од две години.

НАТАША БОШКОВА

адвокатка и правна советничка во Коалиција МАРГИНИ, со долгогодишно искуство во областа на човековите права и стратешка парница. Нејзината работа е фокусирана на обезбедување правна заштита и застапување на маргинализирани заедници, вклучително и ЛГБТИ лица, лица кои користат дроги, сексуални работници/чки и лица кои живеат со ХИВ/СИДА. Во рамки на нејзината професионална пракса, таа активно учествува во случаи на дискриминација и повреди на човекови права, како и во иницирање на правни и политички промени со цел унапредување на законската рамка и пристапот до правда.

За наградата „Мето Јовановски“ низ рефлексива на добитничката Лила Милиќ

Во календарот на државните признанија во Северна Македонија, наградата „Мето Јовановски“ зазема посебно место како симбол на борбата за човекови права и граѓански вредности. Името го носи по Мето Јовановски, долгогодишен активист и претседател на Хелсиншкиот комитет, кој својот живот го посвети на заштита на слободите и достоинството на граѓаните.

Наградата е воведена во 2017 година, како државно признание што треба да го продолжи неговото наследство. Нејзиното создавање доаѓа непосредно по неговата смрт во 2016 година, како институционален одговор на потребата да се вреднува и охрабрува ангажманот во областа на човековите права. Иако формално воспоставена во 2017, наградата почнува да се доделува неколку години подоцна, откако се утврдуваат процедурите и критериумите. Денес, таа се врачува секоја година на 10 декември, по повод Меѓународниот ден на човековите права.

„Мето Јовановски“ не е само признание, туку и порака - дека борбата за правда, транспарентност и еднаквост останува темел на едно демократско општество. Добитниците, било да се поединци или организации, се препознаваат како двигатели на општествени промени и гласници на правдата.

Во 2024 година, државната награда „Мето Јовановски“ ѝ беше доделена на Лила Милиќ, со што таа стана првата трансродова жена добитничка на вакво високо државно признание во Северна Македонија. Овој историски чин има силна симболична и политичка тежина, бидејќи претставува институционално признание не само за индивидуалниот ангажман на Милиќ, туку и за пошироката борба на трансродовата заедница за видливост, достоинство и еднаквост.

За Милиќ, значењето на ова признание е длабоко лично, но и колективно. „Тоа што сум добитничка на Мето Јовановски има лично и политичко значење. Ова е првпат трансродова жена да биде препознаена со вакво државно признание, што само по себе претставува историски момент“, вели таа.

Наградата, според неа, не треба да се гледа само како индивидуално достигнување, туку како признание за долгогодишната борба на целата заедница. „Наградата не ја гледам само како лично достигнување, туку како признание за долгогодишната борба на целата трансродова заедница, за видливост, достоинство и човекови права. Таа носи порака дека и покрај системските пречки и невидливоста, нашите животи и нашата работа имаат вредност и заслужуваат признание.“

Во отсуство на добитничката на денот на признанието, подносителот на иницијативата Славчо Димитров, ја прима наградата во име на Лила Милиќ во Собранието на Република Северна Македонија

Иако ваквото признание не носи непосредни структурни промени, Милиќ укажува дека неговата политичка вредност е значајна. „Во реалноста, наградата не ги решава проблемите со кои се соочува трансродовата заедница, но ни отвора простор за поголема видливост и легитимитет“, посочува таа.

Дополнително, според Милиќ, признанието може да стане важен механизам за институционален притисок: „Наградата може да придонесе кон поголем притисок врз институциите да преземат конкретни чекори за заштита од дискриминација и насилство, како и за унапредување на правната и социјалната положба.“

Нејзината порака е и охрабрувачка: „Воедно, наградата може да инспирира и други трансродови лица да продолжат со борбата и да веруваат дека промените се можни, дури и кога системот не е на наша страна.“

Во поширок општествен контекст, доделувањето на наградата „Мето Јовановски“ на Лила Милиќ претставува редок, но значаен исчекор кон институционално признавање на транс животите и нивната политичка борба — потсетник дека еднаквоста и правдата мора да важат за сите граѓани, без оглед на родовиот идентитет.

Ако сакаш да знаеш повеќе...

Од причини за кои ќе се преправаме дека ни се непознати, наградата „Мето Јовановски“ не е повторно доделена од 2024 година.

Настап на Лила Милиќ на Пич Прич 2019.
Фотографија на Ванчо Џамбаски.

„Воедно, наградата може да инспирира и други трансродови лица да продолжат со борбата и да веруваат дека промените се можни, дури и кога системот не е на наша страна.“

Одбележувањето на Денот на видливоста на трансродовите лица со хуманитарен базар, кулинарски муабети и Ноќна кралица 2026

Од 2019 година наваму, Меѓународниот ден на видливоста на трансродовите лица во Македонија континуирано се одбележува по иницијатива на активистката за транс права Лила Милиќ, поставувајќи значаен простор за јавна афирмација, отпор и заедничка борба за правата на транс заедницата. Во изминатите години, овој ден најчесто беше обележуван преку протестни маршови, кои ја нагласуваа потребата од правна заштита, општествено признавање и видливост.

Во 2026 година, одбележувањето доби проширена форма преку целодневна програма што ја прошири политичката и културната димензија на настанот. На 31 март 2026 година, под мотото „Ние сме дел од ова општество“, во Скопје се одржа сеопфатна програма посветена на афирмација, прифаќање и еднаквост на трансродовата заедница.

Преку низа настани, денот обедини солидарност, уметност, политичка видливост и заедничко искуство, трансформирајќи го одбележувањето во целодневна прослава на транс постоењето, отпорот и колективната припадност. Овој пристап дополнително ја зацврсти пораката дека транс луѓето не се маргинален додаток на општеството, туку негов составен, активен и неразделен дел.

Хуманитарен базар на видливоста: солидарност на дело

Денот започна со Хуманитарниот базар на видливоста, организиран од ТрансФОРМА во соработка со Коалиција МАРГИНИ. Настанот се одржа во бар Љубов, каде посетителите имаа можност директно да ја поддржат трансродовата заедница преку купување на маички, стикери и книги.

На штандовите беа застапени изданија од Култура Бета, Илика и Медуза, како и дела од авторите Петар Андоновски, Стефан Алијевиќ и Румена Бужаровска. Базарот претставуваше жив простор на средба, разговор и заемна поддршка.

Курлинарски муабети: кујната како простор на отпор и блискост

Во рамки на базарот се одржа и интерактивниот сегмент „Курлинарски муабети“, кој ја отвори кујната како симболичен и реален простор за дијалог. Во соработка со авторот Петар Андоновски и колективот Butckuruzh, учесниците заеднички готвеа и разговараа за теми поврзани со телото, задоволството, забраните и личните искуства. Кујната, се откри како место за сузбивање на традиционални улоги, како и простор за интимни разговори, солидарност и градење неочекувани сојузништва.

Нокна кралица 2026: финале на денот

Вечерта кулминираше со настанот „Нокна кралица 2026“, кој се одржа во Јавна соба. Организиран од ЛГБТИ Центар за поддршка, Нова Сцена и ТрансФорма, настанот понуди вечер исполнета со гламур, драма и сценска уметност.

Под водство на Ивана Драгшиќ и со музичка поддршка од Дејан Сламков, публиката уживаше во ревијални настапи на дрег кралиците: Abhora Shon, Daria Buffy, Estella Dark и Lysteria Hysteria од Нова Сцена. Настапите донесоа силна енергија, креативност и израз, славејќи ја различноста на сцената.

Денес кога се зборува за историјата на локалната дрег сцена, Нокна Кралица останува еден од нејзините највпечатливи и најдолговечни симболи. Затоа, се присетуваме како започна оваа традиција, од каква потреба произлезе, и што всушност значеше — не само како настан, туку како простор за отпор, видливост и колективна трансформација.

Љубомир Физов, координатор од ЛГБТИ Центарот за поддршка, раскажува дека самите почетоци на Нокна Кралица биле втемелени во потребата за создавање безбеден, слободен и афирмативен простор за квир и родово различните луѓе:

„Нокна Кралица е (веќе) традиционален настан што започна во 2017 година, со едноставна, но многу важна идеја: барем еднаш во годината квир и родово различните луѓе да имаат простор каде што можат да бидат свои — без срам, без страв и без потреба да се објаснуваат. Простор каде што можат да се облечат како што сакаат, да се изразат како што чувствуваат, да настапат, да се трансформираат и од маргините да застанат во центарот на вниманието.“

Но, оваа идеја не се појавува изолирано. Таа црпи инспирација од пошироки историски линии на квир култура, отпор и самоорганизација.

„Не се секавам во детали, но инспирацијата доаѓаше од културата на баловите, односно познатите Vogue Balls, кои во себе спојуваат елементи на дрег, танц, мода, перформанс и натпревар. Тие историски се развиваат како простори на отпор, особено за црните и латино ЛГБТИК+ заедници во Њујорк, кои создале свои сцени, свои правила и свои семејства во услови кога биле исклучувани и од мејнстрим општеството и од делови на локалната дрег сцена“, вели Фаизов.

Во македонски контекст, оваа инспирација добива специфична локална форма — како сцена што истовремено нуди забава и политичка артикулација.

„Во локален контекст, Нокна Кралица започна токму од таа потреба: да се створи сцена за забава, видливост, пркос и заедништво. Низ годините настанот менуваше форма — се менуваа начините на пријавување, критериумите, форматот на натпреварување, улогата на жириро, липсинк рундите, ревијалните настапи и гостувањата. Но едно остана исто: Нокна Кралица е пркос на патријархатот и на бинарното сфаќање на родот.“

Со текот на времето, Нокна Кралица не останува само годишен натпревар, туку станува културен белег на квир животот кај нас.

„Настанот се случува на 1ви април, денот на шегата кој со текот на времето прерасна во еден од најпрепознатливите настани на локалната квир сцена. Тоа е вечер во која дрегот, шминката, костимот, липсинкот, телото, хуморот, гламурот и сценското присуство стануваат алатки за слобода. Учесничките не се оценуваат само според изгледот или настапот, туку како што рекол RuPaul колку charisma, uniqueness, nerve and talent носат на сцената.“

Историјата на настанот паралелно ја исцртува и историјата на самата сцена — нејзините прекини, адаптации и истрајност.

„Од првото издание во 2017 година, кога како прва Нокна Кралица беше крунисана DIVA од Косово, настанот почна да гради своја традиција и препознатлива историја на локалната квир сцена. Следната година, во 2018, круната ја понесе Tōkyō de Ville,

Daphne, финалистка на овогодишниот избор за Нокна кралица

продолжувајќи го континуитетот на настанот како простор за дрег, перформанс и квир видливост.

Во 2020 година, поради пандемијата со КОВИД-19, настанот не се одржа. Следната, 2021 година, Ноќна Кралица беше одбележана во поинаква форма: натпреварувачкиот елемент беше исклучен, а сите беа симболично „крунисани“ за истрајноста, солидарноста и борбата што заедницата ја покажа во текот на пандемијата.

Со враќањето на настанот во живо, во 2022 година за Ноќна Кралица беше избрана Aisha Catrice, во 2023 година круната ја понесе Iggy Mona Asentra, а во 2024 година победничка беше Abhora Shon. Во 2025 година настанот не се одржа поради кретењето на фондовите на УСАИД и поширокиот удар врз невладиниот сектор. Во 2026 година традицијата продолжи со крунисувањето на Zhana Dark како последна Ноќна Кралица.“ - се присетува Фаизов.

Но што е она што ја прави Ноќна Кралица толку значајна за заедницата?

„Значењето на Ноќна Кралица за квир заедницата е токму во тоа што создава редок простор каде што квир луѓето не се само публика, не се само тема на разговор, не се само „маргинализирана група“, туку се главните актери на сцената. Настанот им дава централно место на телата, идентитетите, естетиките и фантазиите што во секојдневието често се исмејувани, контролирани или потиснувани.“

А нејзиното влијание врз дрег сцената е подеднакво суштинско.

„За дрег сцената кај нас, Ноќна Кралица е важна затоа што создаде континуитет. Таа отвори простор за нови изведувач(к)и, ја охрабри публиката да го препознае дрегот како перформативна и политичка практика, и помогна да се изгради локална сцена што не постои само како имитација на надворешни формати, туку како нешто свое, контекстуално и поврзано со нашите борби.“

На крајот, како што нагласува Физов, Ноќна Кралица отсекогаш била многу повеќе од натпревар.

„Ноќна Кралица никогаш не била само избор за круна. Таа е квир ритуал, сцена на трансформација, вечер на претерување и нежност, на хумор и бес, на гламур и отпор. Тоа е простор каде што барем за една ноќ правилата на родот, пристојноста и „нормалноста“ се ставаат на пауза - и на нивно место се појавува нешто послободно, погласно и многу поблиску до тоа кои навистина сме или би можеле да замислиме да биде.“ - заклучува Фаизов.

Во 2026, титулата Ноќна кралица ја освои Жана Дарк (Zhana Dark), заокружувајќи ја вечерта со момент на гордост и наследство во дрег заедницата.

Од хуманитарниот базар, преку интимните разговори во кујната, до гламурозната сцена на Ноќна кралица 31 март 2026 во Скопје беше ден исполнет со видливост, заедништво и прослава. Настаните не само што ја истакнаа трансродовата заедница, туку и испратија силна порака: дека таа е нераскинлив дел од општеството – видлива, гласна и присутна.

Но што значи самата титула *Ноќна Кралица* за оние што ја носат? Дали таа претставува само признание за сценски успех, или во себе носи и подлоба лична и политичка тежина? За актуелната носителка на титулата, Жана Дарк, круната е истовремено потврда, трансформација и обврска:

„Титулата Ноќна кралица за мене претставува една потврда дека сè она што го имам направено е препознаено и дека Жана Дарк веќе има свој глас и присуство на сцената. Ова е една сценска афирмација, лична трансформација, но секако и политичка одговорност. Дрегот за мене е простор за отпор и израз. Со оваа титула чувствувам поттик да бидам погласна, поискрена и похрабра во она што го искажувам преку мојата уметност“ - изјави Жана.

За оние што сè уште немале можност одблиску да го посведочат внимателно обликуваниот сценски свет на Жана Дарк на скопската дрег сцена, секоја следна можност за нејзин настап вреди да се проследи. Нејзиното присуство на сцената не е едноставен перформанс, туку впечатлива комбинација од визуелна прецизност, став и трансформативна енергија.

Ако и понатаму се прашувате која е всушност Жана Дарк, нејзиниот одговор најпрецизно ја обликува оваа впечатлива дрег персона:

„Бунтовна, гламурозна и со став. Името е инспирирано од Јованка Орлеанка, но приближено до нашата публика - станува Жана. Покрај тоа што Жана сака да (се) забавува, таа пркоси на строгите родови улоги и одбива да се вклопи. Во тој дух, Жана Дарк не е фиксна личност, туку лик што се менува. Ја носи во себе силата на уметноста и спектаклот, но и женственоста како мој. Како нова артистка сè уште ја открива нејзината сила и глас преку сцената, користејќи го дрегот како простор за трансформација, провокација и разоткривање.“

Инес Црвенковска-Ристеска

Непослушни тела, статус и економии со сексуалноста: Ромите „и маж и жена“ и нивната соцоекономска артикулација во ромската заедница во Скопје

Локалната полово/родова категорија

(...)

Еден од најзначајните етнографски придонеси во анализата на родот во ромската заедница во Скопје е етнографското документирање на локалната полово/родова категорија „и маж и жена“, концепт изграден врз основа на тврдењето на авторката Корнвол во нејзините истражувања дека „половите/родовите идентитети се изградени како ефект на различни дискурси“ (Cornwall 1994: 123), односно дека „никогаш немаме само една опција на располагање“, туку дека постојат многу дискурси меѓу оние што учествуваат во контекстот. Оваа категорија не претставува едноставен превод или еквивалент на западните концепти за трансродовост или трет род, туку специфична културна категорија што комбинира телесни, општествени и морални димензии. Лицата опфатени со оваа категорија се биолошки мажи кои, во одреден момент од животот, започнуваат да изведуваат женствени практики, да усвојуваат женска облека, гестови и социјални улоги, и да се позиционираат како жени во специфични контексти. Сепак, нивната родова позиција не е секогаш стабилна или целосно „женска“; таа често се движи меѓу машкото и женското, во зависност од ситуацијата, економските потреби, семејната обредност и социјалните очекувања. Оваа локална полово/родова категорија се гради во текот на животот на секој поединец вклучен во ова истражување поединечно, и на индивидуален начин низ сите нивоа. Да речеме, еден од соговорниците својот полово/родов идентитет го поврзува со начинот да се облекува „на женско“ и дека уште како дете секој ден сонувал дека се моли, Господ во сонот да го направи женско (Cervenkovska Risteska 2019). Другиот соговорник, пак, како „женско“ се трансформира кога дава сексуални услуги. Тоа е суштината на она што нас најмногу нè интересира во ова истражување, но и она што не ни дава за право овие поединци да ги сместиме во категорија трет пол/род, со што би се засилила „есенцијалистичката идеја за родот“ (Cornwall 1994: 111–112) и на тој начин би била сфатена како фиксна категорија. Тоа не е наша цел, бидејќи така може да се разбере дека „термините ‘мажи’ и ‘жени’ постојат надвор од нивната употреба во различни ситуации и контексти“ (Cornwall 1994: 112), а не дека се создаваат токму во ситуациите и контекстите, со цел да се направи означување, меѓусебно издвојување и меѓусебна размена. Така, симболички се гради и институцијата „и маж и жена“, што се гледа во продолжение на животната приказна на соговорникот кој сонувал Господ во сон да го престори во жена. Тој како мало дете ја пораснал косата долга до појас и одел во училиште со сукња во пантолоните. Двајца други соговорници, како посебно важен го истакнуваат периодот од нивното детство и тинејџерските години, кога себеси за првпат се осознаваат како женско, но и период кога околината нив ги дефинира и бара од нив јасно да се дефинираат во однос на личната половост/родовост. Тоа посебно се профилирало во рамките на машката заедница, и низ односот со другите „машки“ и „женски“ во ромската заедница. Првите постапки низ кои го започнуваат процесот на себеидентификација може да се сретне во примерите на соговорниците Н. и Е., кои на 10- и 9-годишна возраст биле „упропастени“, „пропастени“, „попастени“, „силовани“ од „машки“, и тоа на места што се дел од јавниот простор во Општината Шуто Оризари. Ваквата постапка врз телесното во нивните наративи за себе тие ја доживуваат како момент откако почнуваат да размислуваат дека ги привлекуваат „мажи“. (Црвенковска-Ристеска 2020: 85) Тоа за нив е најзначајниот моменти од кога започнале да

размислуваат за себе, а понатаму и да живеат како „жени“, моментот кога се општествено одбележани, со тоа што биле „пропастени“, „попрастени“, термин во локалната ромска терминологија што се среќава и во контекст на нерегуларната постапка на „одземање на невиноста“ на „девојките“ – „чупињата со лумфер“. Во контекстот на машката заедница, тоа се однесува на симболичко одбележување на женскоста кај малите машки деца, кај кои е идентификуван видлив степен на женскост во движењата и однесувањето за да биде означен како „женско“ од другите „машки“ во машката заедница (Црвенковска-Ристеска, 2020: 89).

Оваа амбивалентност е клучна за разбирање на локалната логика на родот. Категоријата „и маж и жена“ не го укинува бинарниот родов поредок, туку го проширува, создавајќи простор за специфична родова улога што е истовремено и вклучена и маргинализирана. Таа функционира како општествено препознатлива позиција, на пример, момчињата и мажите точно знаат кај кого можат да добијат сексуална услуга од Ром „и маж и жена“ – сексуална работничка, или, пак, семејствата точно знаат кои Роми може да бидат повикани на свадба (сунет), каде ќе бидат најмени да го украсуваат креветот за машкото на кое му се прави сунетот, да ја приготвуваат и служат свадбената храна во домот на зетот, а потоа, облечени како жени, да седат на невестинската маса во ресторанот и да се грижат за расположението на гостите на свадбата. Во рамките на обредите на премин од животниот циклус, овие Роми се повикувани да ја реализираат својата свештеничка улога, со цел благосостојба на новопримениот млад член на машката заедница и новоформираната брачна заедница. Нивната амибивалентна позиција може да се види во тоа што вака толерираните поединци за време на обредноста, кога се движат во јавниот простор низ ромската заедница, се во опасност да бидат нападнати и навредувани, па се движат низ населбата прекуден само со такси-возило или не излегуваат од домот во текот на денот.

Родова варијабилност и семејни односи

Родовата варијабилност кај Роми „и мажи и жени“ не може да се разбере без анализа на семејните односи. Семејството претставува примарна рамка во која се преговара и регулира родовата позиција на сите соговорници. Етнографските податоци укажуваат дека реакциите на семејствата варираат – од одбивање и насилство до прагматична толеранција и условна прифатеност, како во примерот на С., кој е единствениот остварител на приход како сексуална работничка во семејството, каде што живее како самохран татко со две деца и неговата мајка. Овој пример, но и другите случаи кај сексуалните работнички, покажува дека прифатеноста на родово варијантните лица е директно поврзана со нивната економска улога. Кога овие лица придонесуваат за семејниот буџет, нивната родова јавно „неприфатлива“ улога може да биде толерирана, па дури и оправдана. Ова ја разоткрива длабоката врска меѓу родот и економијата, каде што моралните судови се обликуваат од материјалните услови. Истовремено, семејните односи се место на интензивна контрола. Родово варијантните лица често се подложени на ограничувања во однос на движењето, облекувањето и јавната видливост. Ова укажува на тоа дека прифатеноста е секогаш условена и дека родовата варијабилност не значи нивно целосно ослободување, туку нивна контролирана слобода со ограничено време и простор.

Јавен и приватен простор и време „и маж и жена“

Како што видовме малку погоре во еден пример, разграничувањето меѓу јавниот и приватниот простор игра значајна улога во регулацијата на родовата варијабилност. Во приватната сфера, особено во рамки на семејството, родово варијантните практики можат да бидат предмет на преговарање и компромис. Тоа може да се види во организацијата на просторот во домот на соговорниците. Така, на пример, скоро сите соговорници во рамките на својот дом имаат свој приватен простор во кој ги чуваат своите „лични“ работи до кои членовите на семејството немаат достап. Во одржувањето на женската облека, што може да се состои од перики, здолништа, блузи и шминка, што ги користат при нивната сексуална работа, се грижат самите тие со тоа што ги перат рачно и ги сушат во нивниот личен интимен простор, со цел да не бидат забележани од другите членови на нивното семејство. За разлика од личниот простор во домот, во останатиот дел од домот, како и во јавните простори во пошироката заедница, работите се јасно дефинирани и се во опасност да бидат санкционирани доколку станат видливи. Така, тие не излегуваат во текот на денот, бидејќи машките им дофрлуваат вербални навредувачки пораки. Овие Роми може да се движат и слободно да ја манифестираат својата женственост во точно одредени јавни простори и во одреден временски период, поврзани со нивните економски активности, или за време на семејните обредни активности од животниот циклус, со раѓањето на новиот „машки“ член во семејството, на свадбата (сунетот) каде што нивната родова амбивалентност е делумно нормализирана. Ова значи дека нивната полово/родова манифестација може да биде прифатлива во одредени простори и ситуации, но санкционирана во други (Crvenkovska Risteska 2020). Ваквата просторно-временска димензија дополнително ја нагласува амбивалентната позиција на „непослушните тела“, каде се истовремено и ограничени и функционални, и невидливи и неопходни, сè во зависност од етнографскиот контекст на ромската заедница во Скопје, што ја поставува основата за подлабока анализа. Локалните родови класификации, семејните односи и просторните режими ја обликуваат нивната позиција, ги одредуваат нивните можности и ограничувањата со кои овие луѓе се соочуваат. Овој социо-културен контекст ќе покаже дека родовата варијабилност не е само индивидуален избор изолиран од општествените структури, туку дека е *колективно регулиран процес*.

(...)

Родова амбиваленција, женственост и економии со сексуалноста

Родова амбиваленција како структурна позиција

Родовата позиција на Ромите „и маж и жена“ во ромската заедница во Скопје не може да се опише преку јасни и стабилни категории, бидејќи се карактеризира со постојана амбиваленција, која се манифестира како истовремено присуство и отсуство на машките и на женските родови атрибути. Оваа амбиваленција не е резултат на „нејасен идентитет“, туку производ на локалните полово/родови системи на категоризација и регулација на родот. Етнографските анализи укажуваат дека полово/родовата позиција на лицата означени како „и маж и жена“ не е ниту стабилна ниту целосно институционализирана, туку структурно амбивалентна (Crvenkovska Risteska 2015, 2019, 2020). Оваа амбиваленција се манифестира преку истовремена општествена видливост и морална маргинализација: субјектите се препознаени како посебна категорија, но нивната припадност останува условена и контекстуална. Таквата позиција ја потврдува уште и тезата дека родот функционира како релациски процес, а не како фиксна суштина (Butler 1990, 2004).

Етнографските податоци покажуваат дека категоријата „и маж и жена“ функционира како флексибилна, но не е со неограничено позиционирање. Таа им овозможува на Ромите „и маж и жена“ да се движат меѓу родовите улоги во зависност од контекстот, но истовремено ги задржува во позиција на постојана условеност. Така, еден соговорник истовремено е и „татко“ на своите деца, но и „жена“ во сексуалните активности како работничка. Оваа родова амбиваленција е суштинска за нивната општествена видливост: токму затоа што не се целосно „мажи“, тие можат да заземат специфични улоги што им се достапни на биолошките мажи; но токму затоа што не се целосно „жени“, тие (о)стануваат маргинализирани и невидливи. Од оваа аналитичка перспектива, амбиваленцијата не треба да се толкува како „недовршен“ идентитет, туку како полово/родова категорија што е производ на локалните родови режими на нормирање на родот. Во рамките на биополитичките механизми, телата што не се вклопуваат во бинарниот родов поредок стануваат предмет на посебна регулација, но и на селективна толеранција (Foucault 1978). Во теоретска смисла, ваквата амбиваленција ја проблематизира идејата за родот како стабилен идентитет. И наместо тоа, родот се појавува како релациска позиција што се преговара во однос на економските потреби, моралните очекувања и семејните односи. Така што, овие Роми не „избираат“ род, туку го изведуваат во рамки на структурно зададени можности и ограничувања.

Прочитај го целиот текст во публикацијата *Кога те нема, најприсутна си тогаш: Родот и сексуалноста помеѓу субверзија и дисциплина во македонската култура*, уредена од Славчо Димитров и Мања Величковска, во издание на Коалиција МАРГИНИ, 2026 година, достапна дигитално на: <https://coalition.org.mk/wp-content/uploads/2026/04/Koga-te-nema-2026.pdf>

Женственоста како телесен труд и економска стратегија

Една од клучните забелешки во истражувањето е фактот дека женственоста кај овие субјекти не е само симболичка категорија, туку и форма на телесен труд (Crvenkovska Risteska 2015). Усвојувањето на женските облеку, гестови и говорни регистри претставува лична инвестиција во време, енергија и телесна дисциплина, сè со цел дека ваквата ангажираност им овозможува на овие „жени“ пристап до специфични економски системи, реализирани со економската димензија на женственоста. За овие Роми сексуални работнички, женственоста не е само симболичка или идентитетска категорија, туку и форма на труд. Преку усвојување на женската облека, гестовите, говорот и телесните техники, тие создаваат општествено препознатлива женственост што може да се капитализира, на начин што ќе се продава „за пари“ или ќе се дава „за кеф“. Се разбира, овие форми не се единствените, но се најпосакуваните. Така, на пример, постои форма на давање услуги „за компензација“ за предмети од вредност од поединецот што бара сексуална услуги. Заедничко за сите услуги за секс е што секогаш се базираат врз однос во кој од едната страна е вклучен телесниот труд, односно економизираната женственост реализирана од поединецот со пасивната позиција во сексуалниот однос, зашто смета дека како „жена“ ќе добие повисока цена. Така, телесноста низ сексуалната активност станува услуга што може да се понуди, а телото – ресурс што се користи за економско преживување на поединецот, но и на неговото семејство – во некои од примерите, тоа е условот за условната толеранција на семејството кон поединецот, зашто така го прехранува семејството во услови на ограничен пристап до формалниот пазар на трудот. За Ромите „жени“ во сексуалните услуги, ова претставува една од ретките достапни стратегии за обезбедување приходи.

Антрополошки гледано, ова ја отвора важната дебата за видовите човечки труд, а овој тип традиционално не се препознава како таков. Ова кореспондира со феминистичките анализи на трудот, каков што е репродуктивниот и емоционалниот труд (Federici 2012), како невидлив или девалвиран. Во контекстите на сиромаштија и структурна маргинализација како овој на ромската заедница во Скопје, женственоста може да се појави како ресурс што овозможува преживување, но по цена на зголемена ранливост. Па така, и овде, кај Ромите „и маж и жена“ ваквиот труд станува истовремено и видлив и стигматизиран: тој е неопходен, но морално сомнителен; функционален, но јавно деградиран.

Инес Црвенковска Ристеска

е редовна професорка на Институтот за етнологија и антропологија при Природно-математичкиот факултет на Универзитетот „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје, каде предава и истражува во областа на социокултурната антропологија, антропологијата на сексуалноста, родот, ЛГБТИК+ заедницата, ромските студии и културното наследство. Докторирала во 2015 година со истражување на Антропологијата на сексуалноста - родовост и промена на биолошкиот пол по примери од ромската заедница во Скопје. , а претходно магистрирала на Антропологија на машката истополова сексуалност во Република Македонија – однесување и идентитет. Авторка е на бројни научни трудови посветени на сексуалноста, родот, ромските заедници, колективната меморија и културното наследство. Активно раководи и учествува во истражувачки, издавачки и дигитализациски проекти од областа на етнологијата и антропологијата.

За родокурцањето, поганооста и квир обредите со Лазарус

Разговорот го води Душица Лазова

Со векови наназад зимските ритуали го слават завршувањето на стариот циклус и почетокот на следниот. „Поганите“ или „некрстени“ денови го одбележуваат ова гранично (не)време – стариот свет што допрва чека да биде заменет со нов, земскиот свет што се отвора кон ѓаволскиот свет на „нечисти“, диви сили, препуштајќи се на хаос и безродие.

На 17 јануари годинава, како дел од off-програмата на Skopje Pride Weekend во барот SE се одржа петтото издание на серијалот {ДНО} со концептуална забава која ја куриравме заедно со Благоица Петрова, втората половина на културно-уметничкото дуо Бучкуруж. Трансформирајќи го просторот во фамилијарна слава со сите пакости и поганости, адети и салтанати, со музика и танц, но и со наши сопствени *традиции и обичаи*, го отклучивме лиминалниот меѓусвет на поганите денови и ја истраживме оваа гранична состојба каде се разликуваат воспоставените поредоци и се отвора простор за алтернативни форми на постоење, за она непослушно и нескротливо.

Во текот на вечерта, фолклорното наследство го активиравме како жив архив подаден кон квир препрочитување. Традиционалната, длабоко патријархална семејна „слава“ ја трансформиравме во *настран* церемонијален собир. Во ова преобразување ни се придружија дрег кралот Падре Долоросо, уметницата Клелија Живковиќ и музичката селекторка Мариго Антов која ја одржуваше динамиката на “neo-folk slash trashy Slavic-core” естетика.

Но она што дополнително ја одбележа вечерта како своевидна кулминација беше ритуалот на родокурцање во кој ликот на Чичо (Благоица Петрова) го иницираше дрег кралот Лазарус во (транс)машкоста. За ова издание на Транзин, поразговарав со Лазарус за идејата позади неговата *преродба* и чувството да се соголи буквално и фигуративно пред луѓето во публиката.

ДУШИЦА: Се секавам дека ритуалот на родокурцање всушност беше твој предлог кој ние останатите едногласно и возбудено го прифативме. Како дојде до оваа идеја?

ЛАЗАРУС: Додека заедно размислувавме како да го обмислиме ритуалот, се сетив на едно видео од фолклорно друштво кое ја изведува кореографија на „Билјана платно белеше“ и си замислив колку интересно би изгледало да се игра со платна на сцена. Од тука природно ми дојде идејата за симболично ткаење на бајндерот. За остатокот од трансформацијата ме инспирираа традиционалните обичаи, како што е подготовката на младоженецот во Галичката свадба и фолклорните приказни. Додека истражувавме за овој концепт, најдовме на фолклорни приказни коишто опфаќаат родово субверзивни трансформации, па сакавме да ја прошириме оваа традиција на начин што ја цени нашата историја и ја комбинира со настрана еуфорија.

ДУШИЦА: Ритуалот започнува со тоа што јас и Падре Долоросо – облечени во народни носии со панк твист – и Клелија со својот чудовишно крзнен костим почнуваме да го мотаме белото платно со фолклорни мотиви околу твоето голо торзо – како преврска или „бајндер“ – додека во позадина тече познатата народна песна „Билјана платно белеше“. Овој процес на преврзување (*binding*) го отпочнува твојот премин од девојче во момче, а продолжува со сечење на плетенката (како симбол на вишокот женственост) и кулминира со бричење на првиот брк од страна на машката фигура на Чичо, кој те благословува со зборовите: *Додека Чичо те бриче, да го снема тоа пиче, машкоста да се роде, нека се угоде*. Ритуалот завршува со твоето преоблекување во машки алишта и заедничка здравица.

ДУШИЦА: Раскажи ми, како беше да се изведе нешто толку интимно пред публика? Што ти се случуваше додека траеше иницијацијата?

ЛАЗАРУС: Дефинитивно се чувствував малку непријатно, несигурно и соголено со толку многу очи вперени во моето тело. Чинот на стоење гол пред публика е застрашувачки, особено кога го правиш за прв пат и кога живееш во тело што најчесто живее скриено од очите на јавноста. Откако се сместив на берберското столче на Чичо, се опуштив бидејќи знаев дека фокусот на публиката ќе премине на нашата интеракција исполнета со хумор. Низ овој ритуал беше важно да ја прикажеме интергенерационската поддршка и водењето на квир младите од страна на повозрасните/поискусните низ процесот на самопронаоѓање.

ДУШИЦА: Каков беше фидбекот по настапот? Дали имаше коментари што те изненадија и дали ти се чинеше дека публиката ја улови политичката димензија на твојата трансформација, па и на самата забава?

ЛАЗАРУС: Искрено, по самиот настап сè уште бев под импресии и освен смеата и аплаузот што следеа, не се секавам на некои особени коментари. А во однос на политичката димензија, можам да кажам дека не само што таа беше уловена од нашата публика, туку и од страна на скандализираниот Родителски фронт од кого добивме бесплатна промоција и рецензија.

ДУШИЦА: Што те привлекува кај дрегот и колку искуството како дрег крал ти помага да го истражуваш својот родов идентитет како транс личност и вон сцената?

ЛАЗАРУС: Кај дрегот ме привлекува фактот дека нема правила за тоа како треба да изгледа родовиот израз и ти дава простор креативно да се истражиш себеси надвор од границите на хетеропатријархатот на начин којшто нашето секојдневие не го дозволува. Соединувањето на повеќе различни уметности во едно е исто така важен аспект за мене. Со тоа си овозможувам да се развивам како интердисциплинарен уметник. Играњето со нестереотипна машкост преку експериментирање со облека, шминка и различни сценарија ми го отвори патот кон послободно изразување надвор од сцената. Лазарус е послободна и посамоуверена верзија од мене, па во моменти кога ми е потребно, јас сум Лазарус и вон дрег. Лазарус ми овозможува да експериментирам со својата машкост, но и со својата женственост, на начин што не секогаш ми е пријатно да го практикувам во приватниот живот. Преку дрегот осознавам како сакам да ме доживуваат другите.

ДУШИЦА: Ова беше твоја втора соработка со „Бучкуруж“ и (не) скромно би рекла дека заедно успеваме да го прошириме просторот и можностите на локалната квир сцена, особено кога станува збор за креативното и ангажирано изразување на транс* и родово флуидните (млади) лица. Што би сакал ти да видиш на квир сцената овде и каква поддршка ти е потребна за да продолжиш да твориш?

ЛАЗАРУС: Би сакал да видам повеќе интерес и поддршка за дрег кралевите. Ние сме генерално недоволно застапена група кога станува збор за квир настани. Гледам дека во последно време сè повеќе и повеќе се цели кон поголема видливост/репрезентација на кралевите, но сè уште недостигаат простори за изразување и можности за соработка. Би сакал да бидам повеќе вклучен во мојата заедница. За да продолжам да творам најпрво ми требаат повеќе простори во кои се чувствувам добредојдено и ценето. Второ, за една идеја да се реализира потребни се средства. За жал, тие често се оскудни, па останува на мене и на луѓето со кои соработувам да ја менуваме идејата за да влезе во буџетот или да се дофинансираме од свој џеб. Соработката со други организации, посебно од други држави, би била одлична можност за да се покажам и на пошироката балканска сцена, но и да искусам како функционира нивниот начин на организирање и да добијам идеи за понатамошно развивање на нашата сцена. Исто така, би сакал да се испробам во организација и курирање на понастрани перформанси. За крај, најмногу од сè би сакал да видам нови дрег кралеви и како може да расте и да се менува на подобро оваа сцена.

КОИ СЕ БУЧКУРУЖ?

Бучкуруж (@butchkuruzh) замислува чопор на невиклопените, на родово неускладените изроди, на недопадливите отпадници, на совршените губитници, на сите самопрокламирани фем машкуданки, дуке принцези и оние помеѓу.

На македонски, зборот „бучкуруш“ значи јадење подготвено во последен момент од неспојливи состојки или остатоци, каква било мешавина од несоодветни работи или безредие. Преосвојувајќи го терминот со мал твист, Бучкуруж претставува простор за културно-уметнички израз и за историска и спекулативна археологија на родовата трансгресија со посебен фокус на лезбејската*, транс* и родово-флуидната заедница – без фиксна идентитетска позиционираност, туку со намера да го разбуричаме тој идентитетски хаос.

Тука сме да ги направиме бучкуруш постоечките архиви, да се измислиме и составуваме, да бидеме археолози на колективната меморија, да се одомаќиниме во сопствената културна историја и заеднички да ги исцртаме потенцијалите на неограничувачките иднини.

Зад Бучкуруж стојат Душица Лазова и Благоица Петрова кои низ различни спојувања и сонувања соработуваат со сите кои имаат желба креативно и ангажирано да се изразат.

ЛАЗАРУС

е борец за уметничко ослободување по секоја цена, кој самото свое постоење го доживува како панк – без разлика дали е на сцена или не. Тука е за да покаже дека здравата машкост може да постои во безброј облици.

ДУШИЦА ЛАЗОВА

се занимава со истражување, пишување, уредување и преведување во полето на феминистичката и квир теорија и културно-уметничка пракса и дигиталната хуманистика. Соуредничка е на феминистичката платформа Медуза и истражувачка во Реактор – истражување во акција.

ПОГАНИ МУАБЕТИ

Разговорот го води Јован Јосифовски

ЗА ДРЕГОТ И МОДНАТА НЕПОСЛУШНОСТ СО АБХОРА ШОН

ЈОВАН: Абхора, често те опишуваат како najfashion-forward македонска дрег кралица. Бидејќи всушност сме соработувале, од прва рака ја имам видено радоста што ја носиш додека настапуваш во костими што целосно самата си ги создаваш. Колку ти е важен чинот на шиене и конструирање сопствени изгледи? Дали би рекла дека ваквиот практичен пристап треба да биде суштински дел од тоа да се биде дрег изведувач?

АБХОРА: За мене, шиенето и конструирањето на сопствените изгледи се наоѓаат во самата суштина на мојот дрег. Не станува збор само за носење нешто убаво и полирано, туку за целосна контрола врз создавањето на својот лик и начинот на кој сакаш да го претставиш.

Имајќи го ова предвид, не мислам дека секој мора да шије за да биде дрег изведувач. Дрегот е изразување на многу различни начини. Но, мислам дека практичниот пристап — без разлика дали е тоа шиене, стилизирање или концептуализирање — ја прави работата полична и поискрена.

Единственото нешто што навистина го сметам за суштинско за да бидеш дрег артист е да се вложиш себеси во својата работа. Може сè да ти биде направено од други, но без личен влог, а во тоа нема душа ниту автентичност. Исто така мислам дека е важно постојано да го градиш својот дрег, а тоа навистина можеш да го направиш само преку учење нови вештини и креативно предизвикување на себеси.

За мене, создавањето сопствени изгледи е она што го одржува мојот дрег автентичен и постојано го еволуира.

ЈОВАН: Постојано го реосмислуваш својот имиџ, и тоа ми е всушност омиленото нешто кај тебе. Кој е твојот омилен аутфит што некогаш си го создала за себе, а кој ти е најмалку омилен? Исто така, колку часови ти беа потребни за да го достигнеш тоа високо ниво на fabulous за Ноќна Кралица 2026?

АБХОРА: Мојот омилен изглед е веројатно тексас-puzzle изгледот. Ми делуваше како совршен спој на концепт, изведба, раскажување приказна и креативност. Тоа беше еден од оние моменти кога сè се совпадна токму онака како што го замислував.

Мојот најмалку омилен изглед мора да биде tear-away фустанот што го направив кога првпат почнав да шијам. Главниот проблем беше што изгледаше како нешто што буквално можеш да го купиш во продавница, што е сосема спротивно од она што сакам мојот дрег да биде. Секогаш сакам мојата работа да делува специфично, намерно, уникатно и неочекувано. Тој изглед едноставно не ја постигна целосно таа цел за мене, а сум многу свесна кога нешто не клика така како што сакам.

За Ноќна Кралица 2026 искрено изгубив чувство за време. Ако треба да проценам, сигурно беа повеќе од 100 часа. Тоа беше мешавина од flow state, недостаток на сон и малку лудило — но искрено, токму тогаш доаѓам до најдоброто. Сакам целосно да се вложам во сè што создавам, едноставно затоа што навистина верувам во работите што ги правам. За да се бавиш со уметност мора нешто да жртвуваш, и тоа сум целосно подготвена да го направам.

ЈОВАН: Дали си отворена за создавање облека за други дрег артисти или за луѓе генерално? И на поличко ниво — дали би размислила да дизајнираш нешто за мене?

АБХОРА: Дефинитивно сум отворена за создавање облека за други луѓе, особено за други дрег артисти. Неодамна и почнав да го правам тоа. Ми се допаѓа идејата да помогнам во оживување на нечија визија, а притоа да го задржам и својот препознатлив потпис.

А за тебе, бидејќи и веќе сме соработувале, знаеш дека одговорот е да. Но само знај дека веројатно малку би те оттурнала надвор од твојата зона на удобност — токму таму се случува магијата.

ЈОВАН: Како би ме стилизирала ако бев TERF?

АБХОРА: Ако беше TERF, не би те стилизирала. За мене, дрегот е вкоренет во квир изразување, инклузивност и предизвикување на крутите идеи околу родот. Да стилизирам неког чии ставови се спротивни на тоа би било целосно контрадикторно на сè што претставува мојата работа. Но, ако зборуваме чисто естетски, веројатно би те облекла во нешто екстремно круто, неудобно и болно застарено — тамам да одговара на идеологијата.

веројатно би
те облекла
во нешто
екстремно
круто,
неудобно
и болно

ABHORA SHON

е драг кралица од Северна Македонија која се издвојува со својот авангарден и провокативен сценски израз. Наместо класичен гламур, нејзините настапи се движат на граница меѓу перформанс-уметност, хорор естетика и модна експериментација, создавајќи силни визуелни и емоционални впечатоци.

Како дел од алтернативната квир сцена, Абхора Шон придонесува кон проширување на разбирањето за драг културата кај нас, оттурнувајќи ги нејзините граници кон порадикални и уметнички форми. Нејзиниот настап не е само шоу, туку искуство што ја предизвикува публиката да размислува за идентитетот, телото и слободата на изразување. Таа е дел и од Здружение на перформативни уметници НОВА СЦЕНА.

ЈОВАН ЈОСИФОВСКИ

е квир уметник чија практика се протега низ инсталација, текст, видео, перформанс и други медиуми. Неговата работа се фокусира на квир животот во Македонија, поставен во специфичен постјугословенски контекст. Преку формално разновиден, но концептуално кохерентен пристап, тој критички ги преиспитува и деконструира структурите на моќ во локален контекст – особено политичките, институционалните и религиозните структури – анализирајќи ги нивните ефекти врз телото, идентитетот и секојдневното искуство на квир животот. Неговата практика често се движи помеѓу интимното и колективното, користејќи лични наративи, архивски материјали и симболички гестови како средства за отворање простор за ранливост, отпор, критика и афирмација. Во неговите дела, телото се појавува како место на политичка и емоционална тензија, но и како можност за преосмислување на припадноста, желбата и заедништвото.

Здружение на перформативни уметници НОВА СЦЕНА Скопје е независна граѓанска организација посветена на развојот, поддршката и промоцијата на перформативната уметност, со особен фокус на дрег уметноста, современиот сценски израз и младите креативци од маргинализирани заедници. Организацијата работи на создавање безбеден, инклузивен и инспиративен простор каде уметниците можат слободно да се изразуваат, едуцираат и професионално да се развиваат.

Здружението е основано во 2024 година по иницијатива на Daria Buffy заедно со Abhora Shon, Linda Socialista, Electra Blossom и Ronda Vu. Идејата на основање на здружение дојде од самите дрег уметници кои се одговорни за проширување на дрег уметноста во Скопје со голем број на настани и интернационален настан Драгославија истата година во која имаше гости од Србија, Косово, Хрватска и Словенија. Придонес во самото развивање на сцената дадоа и Tia Doll, Lysteria Hysteria и Estella Dark.

Преку работилници, јавни настани, перформанси, фестивали, менторски програми и меѓународни соработки, НОВА СЦЕНА придонесува кон зајакнување на локалната културна сцена и поттикнување на општествен дијалог за различностите, еднаквоста и уметничката слобода. Организацијата активно работи на поддршка на нови таленти, развој на креативни вештини и зголемување на видливоста на дрег и алтернативната уметничка култура во Македонија. Во своето делување, НОВА СЦЕНА ги промовира вредностите на инклузивност, недискриминација, солидарност и меѓукултурна соработка, користејќи ја уметноста како алатка за едукација, општествена промена и поврзување на заедниците.

За предизвикот да се биде тело и перформансот ЛУЃЕ со Христијан Нашуловски

Разговорот го води Мања Величковска

Во рамки на програмата EMBODIED (2026), реализирана во SKUC Gallery во Љубљана, перформансот ЛУЃЕ на Христијан Нашуловски се појави како долготрајна, телесно екстремна и политички прецизна интервенција што радикално ја активираше централната оска на програмата: телото како материја, како процес, како простор на впишување на моќта, но и како можност за отпор. Поставена како кураторска платформа што инсистира на ефермерност, времетраење, изложеност и постепено распаѓање на гестот низ повторување, EMBODIED го третираше телото не како стабилен субјект, туку како реактивна, адаптивна и исцрплива материја. Во таа логика, ЛУЃЕ не функционираше како изолиран перформативен чин, туку како кулминација на една поширока методологија што го поставува телото во самото јадро на политичкото, историското и биополитичкото насилство.

Надоврзувајќи се на претходниот перформанс NONHUMANS, Нашуловски ја продолжува својата истражувачка линија околу границите на човечкото, исклучувањето и неприпадноста, но овде таа линија добива конкретна историско-политичка острина. Перформансот директно реферира на „случајот со избришаните“ во Словенија – административниот чин од 26 февруари 1992 година, кога околу 25.000 луѓе биле избришани од регистарот на постојани жители, трансформирани од правни субјекти во системски невидливи тела. Со губењето на правниот статус, овие лица остануваат без пристап до основни човекови права, претворени во „непостоечки“ во рамки на новоформиранiot државен апарат.

Перформансот траеше од 19 часот до полноќ, при што телото на уметникот стануваше место на макотрпен труд, повторување и постепено исцрпување. Целосно гол, Нашуловски не настапуваше преку ранливост во класична

смисла, туку преку сведување на телото на сурова материја – површина врз која може да се впишува, манипулира и деградира. Континуираното цвакање и плукање на зготвено месо ја трансформираше устата од орган на говор во механизам на обработка, во машина што не произведува јазик туку материја. Со таа прецвакана маса, на сидот го испишуваше зборот „ЧЕФУР“ – термин натоварен со етничка, класна и постјугословенска стигматизација – враќајќи го јазикот во неговата најбрутална материјална форма: отпад, остаток, телесен вишок.

Наспроти ова валкано, хаотично и физички оптоварено пишување, стоеше чистиот бирократски број на избришаните – стабилен, стерилен, административен. Токму во овој контраст се отвораше клучната тензија на делото: телото како место на насилство и државата како апарат што тоа насилство го нормализира преку апстракција, статистика и правна фикција. Зготвеното месо, како веќе обработена материја, дополнително ја засили оваа симболика: телата што системот ги категоризира, преработува и исклучува, повторно беа подложени на циклус на материјална и симболичка консумација.

Со текот на вечерта, стана јасно дека ЛУЃЕ не се исцрпува во шокот на сликата, туку во времетраењето, во акумулацијата на заморот, во сведочењето на постепено распаѓање на гестот. Она што остана не беше само визуелна провокација, туку материјализирана свест дека редукцијата на човечкото тело на број, статус или месо е континуирано, повторливо и системски одржувано насилство. Во таа смисла, перформансот отвори простор за преиспитување на човечноста не како стабилна категорија, туку како кревка, политички ранлива, но сепак упорна можност за отпор.

Перформансот директно реферира на „случајот со избришаните“ во Словенија – административниот чин од 26 февруари 1992 година, кога околу 25.000 луѓе биле избришани од регистарот на постојани жители, трансформирани од правни субјекти во системски невидливи тела. Со губењето на правниот статус, овие лица остануваат без пристап до основни човекови права, претворени во „непостоечки“ во рамки на новоформиранiot државен апарат.

МАЊА: Какво беше твоето лично соочување со зборот „ЧЕФУР“ и како таа траекторија те доведе до концептуализацијата на перформансот ЛУГЕ?

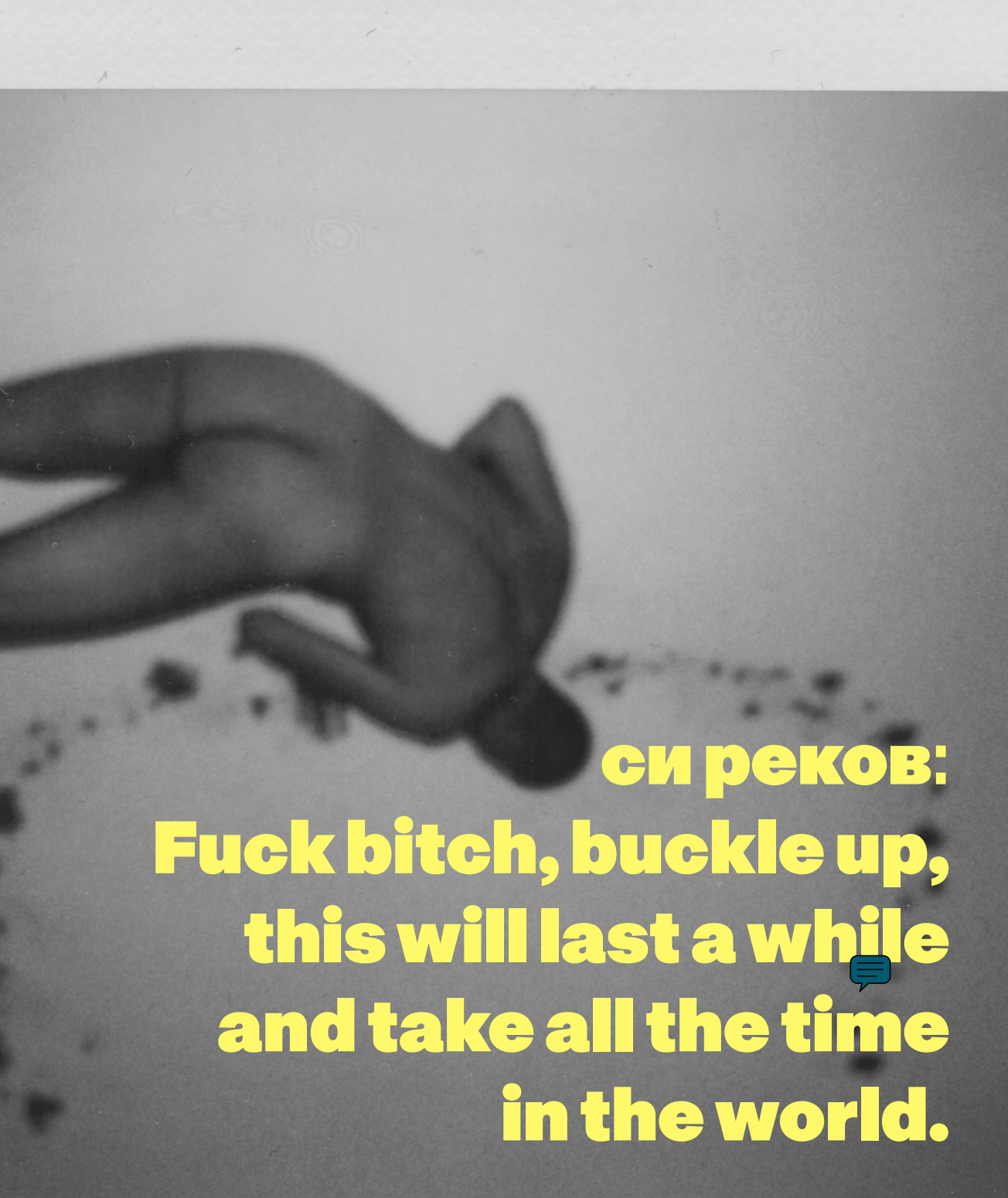
ХРИСТИЈАН: „Чефур“ за првпат го сретнав тука, во Љубљана, па не ми беше баш јасно што значи. Понатаму, како што мојот идентитет почна да се реконтекстуализира по преселбата, се појасна ми стануваше нестабилноста и кршливоста на мојата позиција. На почетокот, фрустрацијата беше концентрирана на бирократските рамки и нивниот неслах и строгост, но подоцна сфатив дека тоа не е единствениот фронт за мене и за луѓето како мене (насекаде по светот, во бог знае која бројка). Кога ми стана јасно дека нашата позиција не е само позиција на „Другиот“ во бирократска смисла, туку и пошироко, почнав да го перцепирам „Чефур/ка“ како моќен потенцијал што можам да го набљудувам од повеќе аспекти!

МАЊА: Она што прво ме погоди беше тежината на самото присуство – да се остане толку долго во ист простор, во континуиран и речиси принуден контакт со погледите на публиката, додека одново и одново го прецвакуваш месото. Во моментите кога директно се свртуваше кон публиката и камерата, со благ и речиси ироничен потсмев, како да го поставуваше непријатното прашање: што правите тука и ме гледате како јадам? Во тој исцрпувачки процес, покрај тежината, се отворааше и простор за хумор – не како олеснување, туку како чувство на заедничка вмешаност. А публиката како да беше вовлечена во сопствен процес на издржување, во времетраењето, мирисот и физичката тежина на ситуацијата. Што сакаше да предизвикаш кај публиката преку оваа долготрајна, процесна и телесно интензивна поставка?

ХРИСТИЈАН: „Во ниту еден момент не можев да знам колку долго ќе трае перформансот. Неколку моменти пред публиката да влезе во просторот, си реков: Fuck bitch, buckle up, this will last a while and take all the time in the world. Можеби ми беше јасно дека ќе биде долго, но во ниту еден момент не можев да му поставам временска рамка.

Гледајќи го перформансот од денешна перспектива, сметам дека беше важно да трае сè додека работите не се случат во својот момент. Материјалот, односно исплуканото месо, не кореспондираше веднаш, туку ја предизвикуваше публиката да воспостави доверба во процесот и да се прилагоди на самото дело. Истовремено, и мене ми беше потребно време моето тело да разбере која е неговата задача и целосно да му се препушти на времето – што за мене беше особено ослободувачко и беше исчекор што го направив спонтано и опуштено.

си реков:
Fuck bitch, buckle up,
this will last a while
and take all the time
in the world.

МАЊА: Знам колку за тебе беа важни сите процеси на подготовка за перформансот – од набавката и подготовката на месото, до грижата за телото по изведбата и физичките последици од самиот чин. Што значат за тебе ваквите долготрајни, физички исцрпувачки перформанси на лично и уметничко ниво? И зошто ти е важно токму преку телесна издржливост и процесуалност да артикулираш одредени општествени проблеми?

ХРИСТИЈАН: „Самите процеси пред перформансите ми се нејасни – се чувствувам како да сум во лимбо. Сè е магла, времето не постои, а себеси се доживувам дисторзирано сè до моментот кога ќе се соочам со публиката. Постојат кратки моменти на рационалност, кога размислувам прецизно и технички, но тешко ми е да рефлектирам на подготовките бидејќи често имам чувство дека се случуваат речиси сами од себе.

Исцрпувањето на телото, како и менталната и физичката ангажираност, ми делуваат логично за перформанси од ваков контекст. Овие теми ги живееме секојдневно, низ различни облици, па чувството не е многу поразлично од она во самиот перформанс. Нашите тела се простор на политички агенди и убедувања, простор на стратешки изцртувања, на испишување интимни односи, историја, неправди, адаптации, рани, и порази – сè е впишано таму. Токму затоа ми е важно перформансот како форма да ја покаже способноста и решителноста тие жаришта повторно да се отворат, истражат и одново да се проживеат пред публика.

МАЊА: Многу разговаравме за одлуката да настапиш гол, надвор од очигледната симболичка врска меѓу телото и месото. Ме интересира како ја доживеа таа состојба однатре? Дали во текот на перформансот голотијата воопшто остана свесна категорија за тебе, или со текот на времето, без намера за игра на зборови, се „избриша“ како чувство?

ХРИСТИЈАН: Голотијата воопшто не ја доживеав лесно. Гаките не можев да ги соблечам до последен момент. Неколку минути пред самиот перформанс сакав да си одам дома, бидејќи едноставно не можев да се соблечам, иако знаев дека имам причини да бидам гол. Но штом публиката влезе, целиот стрес околу голотијата исчезна – сфатив дека сум таму во својата примарна форма. Потоа перформансот едноставно течеше, без да размислувам за сопственото тело.

Како што поминува времето и размислувам за тоа искуство, сè повеќе ми станува јасно дека не е тешко да се биде гол, туку дека е тешко човек навистина да се соблече и да се ослободи – и од другите, и од себеси.

ХРИСТИЈАН НАШУЛОВСКИ

е перформативен уметник и студент по моден дизајн при Факултетот за природни науки и инженерство, со место на живеење во Љубљана. Неговите интереси лежат во флуидниот пресек на визуелните уметности, текстилот, движењето и перформансот, при што се насочува кон истражување на телото во сите можни форми. Со делото РУИНИ (RUINS) стана најмладиот независен дизајнер што се претставил на Модниот викенд во Скопје (2024). Во неговите позначајни изложби се вбројуваат: Razstava ki ne spi (MOSTICEk, Љубљана, 2026), Red Dawns Festival (Циркулација2, Љубљана, 2025), HUMANS (Галерија Шкуц, Љубљана, 2026), Breaking Point (Eugster, Белград, 2026), триенале Премиера 2025 (Центар за современа уметност, Целје, 2025), ЕСНО CURVE (Галерија СКУП бр. 1, Нови Сад, 2024), Под нула (Галерија Марко Цепенков, Прилеп, 2023). Остварил соработка и учество во бројни проекти, меѓу кои Trans(Myth) Me Baby One More Time by Cat Jugravi (Кино Шишка, Љубљана, 2024), Пост-клозет на Биеналето за дизајн БИО28, во соработка со Винсент Гранц (Галерија ИСИС, Љубљана, 2024). и од Здружение на перформативни уметници НОВА СЦЕНА.

МАЊА ВЕЛИЧКОВСКА

е истражувачка, уредница и културна работничка, со академска позадина во книжевност и филозофија, која ги поврзува критичката мисла и пишувањето во ангажман насочен кон создавање поинклузивни, солидарни и политички живи културни содржини и места. Од 2019 година е дел од Коалиција МАРГИНИ, од каде и активно придонесува и во организацијата на Фестивалот за квир уметност, теорија и култура - Skopje Pride Weekend, како и кон други пошироки регионални мрежи, преку програми, истражувања и застапување што ги спојуваат уметноста и политичкото. Во својата работа, е посветена на бавен и трпелив труд што отвора критички прашања, и создава можности за нови форми на поврзување, отпор и колективна имажинација.

ПОГАНИ МУАБЕТИ

Разговорот го води Благоица Петрова

ЛЕО ДОЛОРЕС ОД ФАМИЛИЈА ПОПОВИЌ

Со Лео се знам од неодамна. Се запознавме како соработници и веднаш беше јасно дека овој однос не може а да не прерасне во најчудното пријателство. Чудно затоа што сме толку многу различни, а сепак имаме силна хемија која го вади најдоброто и најубавото од нас. Со Лео седнуваш на пет минути и тогаш времето почнува чудно да се однесува, па разговорите во суштина остануваат отворени и никогаш не ги завршуваме. Овој пат решив да му го поставам најочигледното прашање само за да го испровоцирам: „И сега, дали си машко или женско (во контекст на актерот)?“. Сакам да знам какви ликови преферираш да играш, дали повеќе ти лежат машки или можеби женски ликови?

Фотографија на Соња Ставрова

Лео се насмеа: „Во театар сум играл жена, маж, двете одеднаш, сум играл животното, па и дрво (не се шегувам). Немам проблем да играм што било, проблемот е кога не ме оставаат да играм како што јас го разбираам ликот.“

БЛАГИЦА: Кога и како реши да станеш актер?

ЛЕО: На шест години. Бев многу различно дете — со блага форма на аутизам, не знаев да се социјализирам со деца, книгите ми беа ескапизам. Гледам еден филм — мало дете умира од СИДА, мајка му го држи во рацете и му зборува да оди кон светлото. Не разбирав ништо од дијалогот. Имав едно чувство дека таа жена ќе остане со мене засекогаш. И помислив: *сакам некој ден да можам да го правам тоа што таа сега го прави со мене. Сакам да бидам сите херои од сите книги. Не можам да бидам сè — освен ако не бидам актер.*

Тогаш бев дете што не сфаќаше дека е транс. Бев дете што сакаше да живее многу животи. Со време сфатив дека луѓето кои општеството ги смета за изроди ја имаат таа потреба да побегнат во простори каде различноста се слави. Порано бил циркусот, бродовите. Денес е сцената. Не беше политичка одлука. Беше детски порив.

Кенди во „Кенди“, фотографија на Ѓорѓи Костовски

БЛАГИЦА: А името Долорес, уметнички избор, или нешто друго?

ЛЕО: И двете. Долорес значи „болка“ на шпански. Мајка ми имала многу тешка бременост — за која отворено зборува, нема од што да се срами — и лежела на одделение кое се вика „Долороса“. Биле спремни за машко дете, имале спремно име: Давид. Кога сум се родил, докторот ѝ предложил: „Крсти ја Долорес, симболично, за сè што преживеа за неа.“ Името е поклонче од мајка ми.

Прво го држев од сосема практични причини. Долорес е уникатно име — кога ќе те читаат на едно филмче дека си работел, те памтат. Една Марија — веројатно нема. Долорес — ќе те памтат. Со време сфатив дека го држам и од емотивна причина. Долорес ме донесе тука. Знам колку пат изодев. Не можам да ја мразам — таа изгубена девојка што целиот живот се барала. Многу транс луѓе го чувствуваат своето родено име како мртво (*deadname*), и тоа го разбираам апсолутно. Кај мене не е така.

Падре Долоросо, Family-Affair, Artist curated party [BOTTOM], фотографија на Новициклус

Оља во „Убиј ги прво децата“ во режија на Димитар-Оровчанец

БЛАГИЦА: Велиш Долорес е твојата „животна улога“. Дали ја одбра глумата зашто нуди слобода на перформирање на родот и идентитетот која често е врзана со личните внатрешни процеси или преку глумата успеа да го ослободиш Лео во тебе? Прашањето е за тоа што е постаро, јајцето или кокошката!

ЛЕО: Долорес беше лик кој го носев надвор од сцената. Растев како „убаво девојче“ — лепотица што може сè да добие — и во еден момент сфатив дека станав многу добар во перформирање на женственост. Прво ми се случи на сцена. Сцената ме научи како да бидам жена. Тоа постана секојдневен манир. Не ми паѓаше на ум дека постои нешто друго. Јас сум миленијалец, не сум растен со концепт за род; не сум цен-Зи па да отворам ТикТок и да видам дека постои нешто што се вика *non-binary*. Долорес ми беше сид и прибежиште — ја носев на грб како Ханибал маската од кожа.

И паралелно, иронично, токму сцената ми го откри Лео под маската. Прв пат играв машка улога на 23 години, во „Крал Иби“ во режија на Васил Христов — Принц Ладислав, тотално нетипичен маж. Луѓето на проби почнаа да ми се обраќаат со името на ликот: „Принцу. Еј Дечко. Извини бе, ама си убав.“ Имав едно хи-хи-хи во стомакот за кое не знаев што е. Тогаш не размислував така. Растен сум со дискурсот дека транс мажите се раѓаат, знаат и веднаш посегнуваат по тестостерон — а јас бев скрос различен од тоа, скрос нетипичен. Мислев дека бегам во улогите. Глумата ме научи на обратното: во улогите бегав од себе, и тие ме враќаа кон себе.

БЛАГИЦА: Како Долорес коегзистира денес со улогите кои ти се доделени?

ЛЕО: Многу долго играв во наученот манир. Тоа во професијата го викаме „фиока“ — одиш на прва лопта, вадиш ликови по шема, влегуваш во стереотип без размислување. Театарот е страшно бинарен. Жени играат жени, мажи играат мажи, и секоја страна си има свој наследен манир. Лирските актерки кои гравитираат околу трагични улоги — а јас бев еден од нив — ловат еден тон тага и скршеност и тоа го носат низ сите ликови. Долго мислев дека тоа е глумата.

Денес знам дека глумата работи токму кога стереотипот скршнува. Кога влегувам во некој лик, прво се прашувам — во кој сегмент овој лик не е она што се очекува од него? Каде се изместува? Со таа анализа се хранам. Адаптацијата како уметник ми е над кој било мој личен момент со родот. Во театар сум играл жена, маж, двете одеднаш, сум играл животна па и дрво (не се шегувам). Немам проблем да играм било што, проблемот е кога не ме оставаат да играм како што јас го разбираам ликот. Телото го разбираам како инструмент и не му припишувам пол. Телата се вреќи месо. Без полови, без родови. Работат за она во што ги впушташ.

Со тоа размислување, секоја улога ми е достапна.

Од друга страна пак улогата пак во претставата „Кенди“ за мене во таа смисла беше пресвртница. Режисерката на претставата Тамара Стојаноска ми велеше на проби: „Немој да бидеш толку мек. Не секоја

жена е женствена. Кенди може да биде по-маж од мажот ѝ.“ Како да ми кликна нешто во главата. Прв пат имав дозвола да направам шарен лик — без однапред подготвени тонови. Кенди како шеф во куќа.

И — парадоксално — со тоа се отворив и за играњето на женските ликови. После Кенди, кога ми даваа повторно жени, веќе не ги играв како скршената Доли од пред шест години. Луѓе кои ме гледаа долго ми велеа: „Како да гледаме нов човек на сцена.“ Не зашто скокнав од една полова експресија во друга, туку зашто го разобличив истренираниот манир. Затоа Ања не е „само улога“ за мене. Тоа е работата што ми ја отвори професијата одново.

БЛАГИЦА: Лео ти си актер, носител на престижната награда „Ристо Шишков“, а со тоа си и првиот независен, најмлад и транс актер што го добил ова признание. Што значи за тебе оваа награда?

ЛЕО: Цел живот пред таа ноќ се прашував дали сум воопшто за оваа професија. Јас сум анксиозен по природа. Не ми е лесно во „спотлајтот“. Не сум „ничие дете“ во овој мал театарски свет — мајка ми чува стари луѓе, татко ми е независен фриленс фотограф. Не сум растен во фоајеата после премиерите, не знам да кокетирам, не знам како се прават конекции и тоа ми е грешката можеби, по премиера си одев дома. Долги години мислев дека едноставно не ме бива и време е да се пензионирам.

Кога ми се јавија дека сум ја добил наградата Ристо Шишков, плачев како мало дете. Не од радост — од олеснување. Некој ме виде. Некој од професијата кој не ме знае лично, го виде она што го работам. И — тука е важниот дел — жирито воопшто не знаеше дека сум транс кога ми ја додели наградата. Постарите колеги од Факултетот за драмски уметности врска немаа — на аудиции ми викаат „Доли, како си“. Но задоволството е во тоа што ја добив наградата за тоа како ја одиграв улогата, а не за тоа кој сум и како се идентификувам.

БЛАГИЦА: Како резонираат со тебе пакосните коментари на јавноста дека твоето аутирање се должи на отсуството на талент и дека е тоа само твоја стратегија за скренување на вниманието на јавноста?

ЛЕО: Сум го слушнал тоа многу пати. Имам близок човек кој ми кажа в лице: „Ти си многу паметен играч, признај! Не успеа да се пробиеш по обичен пат и сега си смисли нешто за да бидеш интересен.“ Е, ако сум транс заради внимание, зошто не сум на тестостерон? Зошто не правам масектомија? Затоа што не ми треба, не зашто сум „кариерен играч“.

Дури обратно. Кога ќе им кажам на луѓе дека сум транс, многумина веднаш се штитат: „Не патиш доволно за да бидеш валиден.“ Лезбејките велат: „Лезбејките се помажествени од тебе.“ Транс мажите велат: „Не си вистински транс маж додека не пораснеш брада.“ На сите им велем — *fuck you*. Јас сум во моето огледало. Никој од вас нема да ми каже кој сум.

„Не патам на начинот на кој што светот очекува да патам — и тоа е мојата дисфорија.“

И за крај: ако улогата на Ања жирито ја препозна како најдобра игра, а не како политика, не како „транс актерот“ — тоа е најголемиот аргумент кој ја побива оваа теза. Ако стварноста лаже, театарот не лаже.

БЛАГИЦА: Лео и за крај кажи ми кој медиум ти е најблизок, театар, филм, перформанс? Во што уживаш најмногу кога работиш? И што е тоа во што уживаш и што го следиш денес од перспектива на гледач?

ЛЕО: Сите три се преразлични како дисциплини. Одиш на една проба и не оди ништо, одиш на друга и сè функционира и добро си поминуваш — тоа е жива материја. Но ако можам да бирам, би одбрал театар. Таму се чувствувам како дома. А најголема слобода наоѓам во соло-перформансите како дрег-настапувач — едноставно затоа што таму немаш шеф.

Главно гледам филмови дома и одам на квир настани. Независната сцена за жал кубури со поддршка, а институционалната сцена во рамки на државни театри не ја поддржувам.

Примање на наградата Ристо Шишков, фотографија на Сречко Гунчев

ЛЕО ДОЛОРЕС ПОПОВИК

е независен актер од Скопје. Носител е на наградата „Ристо Шишков“ за главната улога Ања во претставата „Кенди“ (режија: Тамара Стојаноска), како и на три колективни награди за истата претстава: наградата за најдобра претстава на меѓународниот џез театарски фестивал Нишвил во Ниш, Србија, наградата „Бранко Ѓорчев“ на истоимениот фестивал за дуодрама во Неготино и „Биш“ на Млад отворен театар во Скопје. Преку театарот, перформансот и филмот како поле на израз соработува со широк дијапазон режисери и независни колективи во Македонија и регионот. Лео е првиот наградуван транс актер во Македонија.

БЛАГИЦА ПЕТРОВА

на домашната квир публика позната како Чичо е една од основачките на дуото Бучкуруж. Професионално се бави со финансии и финансиска аналитика. Навлечена е на графички романи и sci-fi авантури. Ја сака планината, шиба си на точак и ѝ нема рамен во тегнење на пита.

За наградата „Ристо Шишков“

Наградата „Ристо Шишков“ претставува едно од најпрестижните признанија за актерска извонредност. Таа го носи името на Ристо Шишков, актер чија силна сценска појава и автентичен израз оставија длабока трага во македонскиот театар и филм.

Наградата е воспоставена на почетокот на 1990-тите години и е тесно поврзана со Фестивал на камерен театар „Ристо Шишков“, кој се одржува секоја година во Струмица — родниот град на актерот. Таа се доделува за најдобро актерско остварување во рамките на фестивалската програма, а жирито ја вреднува актерската техника, емоционалната длабочина и сценската оригиналност. Во текот на годините, „Ристо Шишков“ израсна во симбол на актерска посветеност и уметничка храброст. Добитниците не се избираат само врз основа на популарност, туку според нивната способност да создадат силни, впечатливи улоги што оставаат траен уметнички впечаток.

Наградата не е само признание, туку и продолжување на духот на Шишков, актер кој ја оттурнуваше границата на изразот и ја живееше сцената со интензитет. Денес, секој лауреат на оваа награда станува дел од таа традиција, носејќи ја понатаму идејата дека театарот е место на вистина, ризик и силна емоција.

Во 2024 година, наградата „Ристо Шишков“ беше доделена на Лео Поповиќ, за најдобро актерско остварување на 32. издание на Фестивалот на камерен театар „Ристо Шишков“. Наградата ја доби за улогата на Ања во претставата „Кенди“, според романот на Лук Дејвис, во режија на Тамара Стојаноска, а во продукција на независниот театар „Златен Елец“ од Скопје. Неговата интерпретација беше препознаена од жирито како храбра и слоевита, со јасна контрола на изразот и силна комуникација со публиката. Со ова признание, Поповиќ се вбројува меѓу актерите кои не само што ја носат улогата, туку и ја трансформираат сцената во простор на интензивно доживување. Наградата „Ристо Шишков“, во овој контекст, уште еднаш ја потврдува својата улога како мерило за врвна актерска уметност, препознавајќи изведби што оставаат траен впечаток и го продолжуваат духот на театарската автентичност.

ПОГАНИ МУАБЕТИ

Разговорот го води Лила Милиќ

СО МАШИНАТИНА ЗА БЕЗБЕДНОСТА, ТЕЛОТО И ИЗБОРОТ

Разговараат Лила Милиќ, транс активистка што од преживувањето создаде отпор, а од отпорот - заедница и Машина Тина - трансродова сексуална работничка која живее и работи во Скопје.

Краткиот дијалог што следува ја оживува магазинската традиција на рубриката Секс коше, овојпат преосмислена како простор за отворен, искрен и информиран разговор за сексуалноста, телото и интимноста низ транс перспектива и живеено искуство. Преку теми како желбата, безбедноста, задоволството, личните граници и секојдневието на транс телата, разговорот отвора простор за учење, размена и деконструкција на стигмата, афирмирајќи послободни и посвесни начини на разбирање на родовото изразување во релација со сексуалната работа.

ЛИЛА: Колку години се занимаваш со сексуална работа?

МАШИНА ТИНА: Дванаесет.

ЛИЛА: Како правиш проценка на потенцијалните клиенти за да се чувствувааш безбедно при работата? Кога ти доаѓа на пример клиентот?

МАШИНА ТИНА: Уште со самиот контакт, однесувањето на телефон кога ќе се јави. Гледам дали му е добро понашањето и така го примам. Ако нешто ми се понаша лошо - не го примам.

ЛИЛА: Што се случува ако клиент сака да го прекрши вашиот договор? На пример, да кажеме, сте се договориле за орално задоволство и тој кога дошол ти кажува „не сакам орално, сакам и анално“. Како тогаш ги договараш своите граници со клиентите?

МАШИНА ТИНА: Па, или со разговор, а ако дојде до физички контакт - се бранам. Некад и до тоа може да дојде.

ЛИЛА: Се случило ли некогаш со клиент да се договориш, да кажеме за една услуга, па кога ќе дојде да бара друга и тогаш да има физички контакт?

МАШИНА ТИНА: Да.

ЛИЛА: Како кажувааш „не“ ако нешто во текот на сеансата, или сексуалниот чин не ти е удобно? Ако на пример, во текот на сексот некој почне да те малтретира?

МАШИНА ТИНА: Му кажувам културно „не“, низ разговор. Ако не се разбира од разговор некои ситуации на крајот завршувале и со полиција. Работата си носи и ризици.

ЛИЛА: А како се справуваш со дискриминација или вознемирување од клиенти?

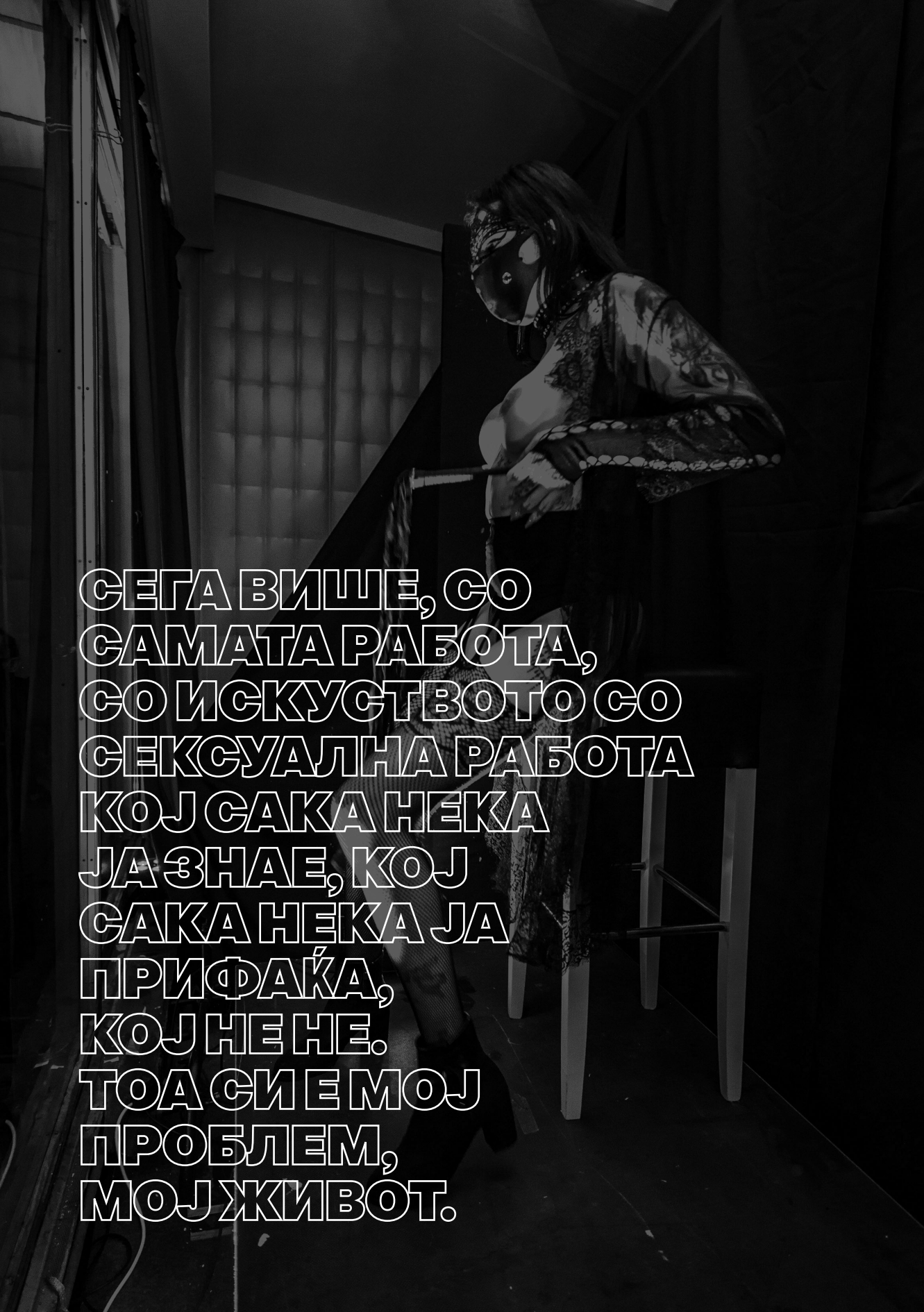
МАШИНА ТИНА: Некогаш ќе си прекутиш. Некогаш со дијазепам. Некогаш нема како. Чим таа работа си решил да ја работиш - нема што.

ЛИЛА: Што правиш за да го заштитиш своето сексуално здравје? Дали користиш кондоми, ПРЕП, ПЕП? Се тестираш ли за ХИВ и каде?

МАШИНА ТИНА: Да, користам кондоми и лубриканти од организациите. На пример, земам од СТАР-СТАР. И се тестирам, одам на државна, одам во центарот Сакам да знам, а земам тестови и од организациите.

ЛИЛА: Од кого ја добиваш најголемата поддршка како сексуална работничка?

МАШИНА ТИНА: Од моите другари, другарки што работат сексуална работа и некои други пријатели. И од организациите, кои се секако први.

СЕГА ВИШЕ, СО
САМАТА РАБОТА,
СО ИСКУСТВОТО СО
СЕКСУАЛНА РАБОТА
КОЈ САКА НЕКА
ЈА ЗНАЕ, КОЈ
САКА НЕКА ЈА
ПРИФАКА,
КОЈ НЕ НЕ.
ТОА СИ Е МОЈ
ПРОБЛЕМ,
МОЈ ЖИВОТ.

СУМ СЕ РЕШИЛА
ЗА СЕКСУАЛНА
РАБОТА, А
МОМЕНТАЛНО СИ
ЈА ОБОЖАВАМ
РАБОТАТА ШТО СИ
А РАБОТАМ.

ЛИЛА: Како управуваш со еротските фантазии или фетиши на клиентите? Што е прифатливо за тебе лично и до каде си согласна со барањата?

МАШИНА ТИНА: Прифаќам класичен секс или садо-мазо. Прифаќам ја да бидам главната, доминантна во играта. А некои други фетиши - не.

ЛИЛА: Земаш ли хормонска терапија, и зашто да или не во однос на сексуалната работа?

МАШИНА ТИНА: Не земам хормонска терапија зашто повеќе клиенти бараат мојот полов орган да работи. Повеќе работа има ако не земам хормонска терапија, ако си активна у сексот.

ЛИЛА: Што правиш за да ти е физички, а и психички, удобно кога работиш со клиенти?
На пример, како се подготвуваш пред да дојде клиентот кај тебе?

МАШИНА ТИНА: Сега не се спремам. Порано сум се спремала. Сега веќе сум ја научила работата. Ако треба ќе ги затвориш очите и ќе работиш. Некогаш нема бирање, но некогаш има и за бирање. Но, веќе сум се решила за таа работа.

ЛИЛА: Како си ја обезбедуваш дискрецијата и безбедноста на твојата јавна личност? Како остануваш анонимна?

МАШИНА ТИНА: Не се заштитувам никако. За мене знаат сите. Не се кријам.

ЛИЛА: Не ти е непријатно кога ќе излезеш на улица да луѓе те препознаат?

МАШИНА ТИНА: Не. Можда порано ми било, кога сум била помлада. Сега више, со самата работа, со искуството со сексуална работа - немам мака. Кој сака нека ја знае, кој сака нека ја прифаќа, кој не не. Тоа си е мој проблем, мој живот.

ЛИЛА: Што тебе те привлекува да ја работиш оваа работа и да се чувствуваш моќно во самата работа?

МАШИНА ТИНА: Парите, заработката, независноста од никој. Сега ако одам да работам во кафиќ, за што ќе работам? За 500 денари дневница? Плаќам 300 евра кирија. Па, каде по прво да ги дадеш тие пари? Цигари ли ќе купиш или ќе тргнеш пари за кирија?
Сум се решила за сексуална работа, а моментално си ја обожавам работата што си ја работам.

ЛИЛА: Дали ти олеснува тоа што сама си го организираш времето?

МАШИНА ТИНА: Порано сум сакала да работам секој ден и сум мислела на тоа секој ден да примам луѓе и да правам пари. Сега не.
Долго време веќе работам и кога сакам работам, кога сакам не работам. Ако се чувствувам добро - работам, ако не се чувствувам добро - не работам.

ОСВРТ

ЕВНУСИ: каде се границите на уметноста?

Матеј
Крстевски

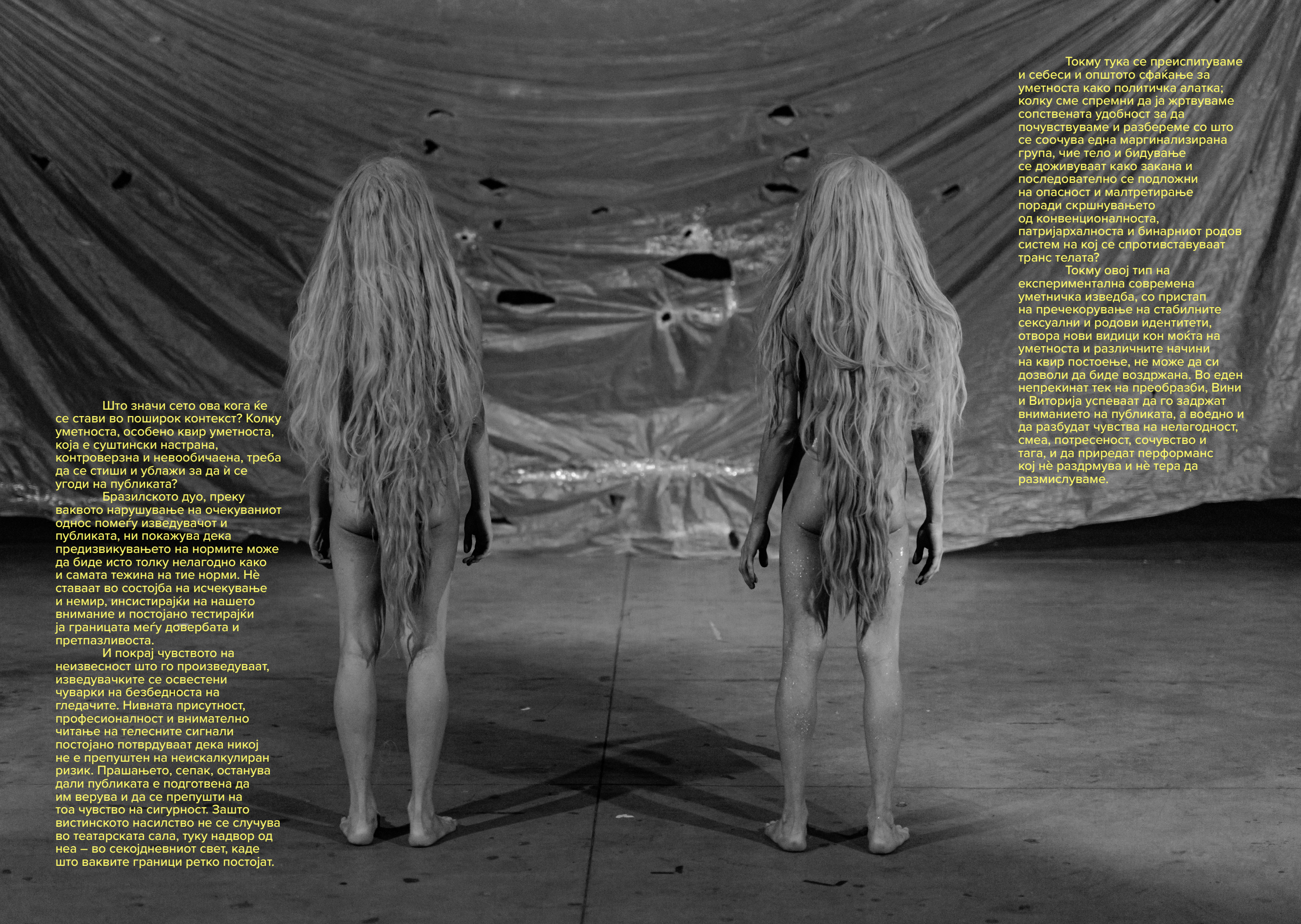
Ги бришам светките што ми останаа залепени на кожата од претходната вечер и сè уште не можам да го извадам од глава перформансот Евнуси (Eunuchs), приреден во рамки на овогодишното издание на фестивалот Skorje Pride Weekend 2026, на *травести* сестрите Вини Вентанија и Виторија Жовем, кои настапуваат заедно како Irmãs Brasil (*Бразилски сестри*). Сестрите во своите настапи спојуваат елементи на танц и театар, кои се одликуваат со отворена општествено-политичка квир и родова критика, особено како транс жени од Глобалниот Југ, поточно Латинска Америка, каде транс лицата се постојано соочени со насилство и омраза. Потекнувајќи од родео семејство во Ампаро, Сао Паоло, сестрите своите први изведувачки референци ги пронаоѓаат во сопственото семејство – во женствената енергија на мајка им и во впечатливата, театарска шминка на татко им, родео-кловн

Така, не е воопшто зачудувачки што наелектризираните сестри ја кршат тишината во просторот пред почетокот на *Евнуси*, галопирајќи во кругови како диви кобили, чии голи тела се облиени од пот и светки, испуштајќи коњски ништења и цвилења и фрлајќи остри погледи кон публиката. Irmãs Brasil го користат телото како главно средство за преиспитување на хетеронормативноста и бинарниот родов систем, перформативноста на родот, родовата транзиција, преобразбата и кастрациските практики, „незауздано“. Си ги превиткуваат и насилно си ги влечат гениталиите, си ги тегнат долгите перики, се (себе)дисциплинираат, дресираат, припитомуваат, прикажувајќи го насилството со кое се соочуваат *травести* лицата, *травести* телата кои сами по себе го разлишуваат системот и општествените очекувања - како и травести постоењето кое е подложно на исмевање, плукање, понижување и болка.

Но, покрај насилните и бесни движења и скротувања, бурните анималистички инстинкти преминуваат во смиреност и приземност, минимални движења со изострена свесност за околината, со животинска прецизност и внимателно запазување на секој звук, шум, смеење и дошепнување меѓу присутните. Ваквиот контраст на движења кои вознемируваат и изгледаат насилно и ситните гестови, утишувањето на присутните со прстот на усните, заканувачките гестови на надзор и бавното чекорење налик испитување на територијата, својствено на едно животно, го ставаат телото во фокус и го прават секое движење промислено, важно и клучно за следење на приказната.

И сето ова го прават на еден особено впечатлив начин кој целосно ја прегазува бариерата меѓу уметниците и публиката, па тука се отвора прашањето за границите на уметноста и дали и во колкава мера треба да постојат. Во придружба на мистична музика, сестрите се трансформираат во светкави сирени и ги наамуваат гледачите како загубени морепловци, а во текот на целиот перформанс им приоѓаат меѓу седиштата, им ги лижат и бакнуваат лицата и челата на маѓепсаните гледачи, им ги земаат торбите и телефоните, им ги одврзуваат врвките и им ги цицаат прстите. Во игривите интеракции го интегрираат абјектното, потта, плунката и во даден момент - урината, носејќи стаклена чаша полна со урина меѓу редовите. Тестирањето на границите на удобноста на публиката со секретите на травести телата е клучен елемент на изведбата. Тоа е момент кога најмногу глави одмавнуваат, најмногу од погледите се вртат, неудобноста станува сè повидлива, а неколкумина од публиката одлучуваат да си заминат. Тоа се пресудните моменти кога публиката е принудена да се соочи со појавата на сопствените механизми на одбрана.

Што значи сето ова кога ќе се стави во поширок контекст? Колку уметноста, особено квир уметноста, која е суштински настрана, контроверзна и невообичаена, треба да се стиши и ублажи за да ѝ се угоди на публиката?

Бразилското дуо, преку ваквото нарушување на очекуваниот однос помеѓу изведувачот и публиката, ни покажува дека предизвикувањето на нормите може да биде исто толку нелагодно како и самата тежина на тие норми. Нè ставаат во состојба на исчекување и немир, инсистирајќи на нашето внимание и постојано тестирајќи ја границата меѓу довербата и претпазливоста.

И покрај чувството на неизвесност што го произведуваат, изведувачките се освестени чуварки на безбедноста на гледачите. Нивната присутност, професионалност и внимателно читање на телесните сигнали постојано потврдуваат дека никој не е препуштен на неискалкуиран ризик. Прашањето, сепак, останува дали публиката е подготвена да им верува и да се препушти на тоа чувство на сигурност. Зашто вистинското насилство не се случува во театарската сала, туку надвор од неа – во секојдневниот свет, каде што ваквите граници ретко постојат.

Токму тука се преиспитуваме и себеси и општото сфаќање за уметноста како политичка алатка; колку сме спремни да ја жртвуваме сопствената удобност за да почувствуваме и разбереме со што се соочува една маргинализирана група, чие тело и бидување се доживуваат како закана и последователно се подложни на опасност и малтретирање поради скршувањето од конвенционалноста, патријархалноста и бинарниот родов систем на кој се спротивставуваат транс телата?

Токму овој тип на експериментална современа уметничка изведба, со пристап на пречекорување на стабилните сексуални и родови идентитети, отвора нови видици кон моќта на уметноста и различните начини на квир постоење, не може да си дозволи да биде воздржана. Во еден непрекинат тек на преобразби, Вини и Виторија успеваат да го задржат вниманието на публиката, а воедно и да разбудат чувства на нелагодност, смеа, потресеност, сочувство и тага, и да приредат перформанс кој нè раздрмува и нè тера да размислуваме.

За Фестивалот на квир култура, уметност и теорија - Викенд на гордоста

Викендот на гордоста Скопје (Sko-pje Pride Weekend) е фестивал за квир култура, уметност, теорија и активизам што од 2013 година се одржува во Скопје во организација на Коалиција МАРГИНИ и ЛГБТИ Центарот за поддршка. Фестивалот претставува една од најзначајните регионални платформи за современа квир и феминистичка уметничка продукција, критичка мисла и јавен дијалог, обединувајќи локални и меѓународни уметници, теоретичари, активисти и културни работници. Преку изложби, перформанси, предавања, филмски програми, публикации и дискусии, Викендот на гордоста отвора простор за преиспитување на доминантните општествени норми, афирмирање на различностите и промислување на нови форми на заедништво, слобода и општествена правда. Како единствен фестивал во Северна Македонија посветен на квир уметноста, културата и теоријата, претставува централна културна програма на Коалиција МАРГИНИ и значајна платформа за современи квир практики во регионот. Во текот на своето повеќе од еднодецениско постоење, фестивалот се разви во простор што ги преиспитува доминантните општествени и политички структури, отвора институционални и јавни простори за критичка мисла и создава услови за видливост, припадност и дејствување на заедниците кои традиционално се маргинализирани поради нивниот родов или сексуален идентитет. Секоја година фестивалот претставува тематски обликувана програма од изложби, перформанси, предавања, работилници, дискусии и публикации кои нудат алтернативни, ненормативни визии за општеството, културата и заедничкиот живот. Посебно место во програмата имаат изведувачките уметности како простор за експериментирање со нови форми на знаење, телесност и колективност. Покрај уметничката програма, фестивалот континуирано придонесува кон развојот на локалната културна сцена преку меѓународни соработки, регионални размени и објавување на клучни дела од квир и феминистичката теорија, преведени на македонски јазик.

Во изминатите изданија на фестивалот учествувале истакнати уметници, изведувачи и теоретичари и нивни дела како: Феликс Гонзалез-Торес, Рон Атеј, Дел Лагрејс Волкано, Мики Бланко, Касилс, Тревис Алабанза, Дејвид Хојл, Џули Толентино, Стош Фила, Карол Раџишевиќ, Ширли Хартеј Убила, FRANKO B., Дејвид М. Халперин, Лорен Берлант, Џек Халберстам, Сара Ахмед, Марина Гржиниќ и многу други. Главен организатор на Викендот на гордоста Скопје 2026 е Коалиција МАРГИНИ, во партнерство со ЛГБТИ Центарот за поддршка како главен соработник на фестивалот. Концептуалната и кураторска насока на фестивалот ја обликува Славчо Димитров, а фестивалскиот тим годинава го сочинуваат Славчо Димитров, Стефан Богески, Мања Величковска, Љубомир Фаизов, Наталија Видинска Атанасов, Грација Атанасовска, и Матеј Поп-Дучев, чија заедничка работа овозможува реализација на програмата низ нејзините уметнички, теориски и организациски аспекти.

Матеј Крстевски

(Скопје, 2003) е студент на Филолошки факултет „Блаже Конески“ во Скопје на Катедрата за англиски јазик и книжевност. Се занимава со превод. Има објавено текстови на платформата на Култура Бета, во студентското списание на Филолошкиот факултет „In medias res“ и во списанието за општа култура „Тригер“. Има учествувало на повеќе настани во сферата на културата.

Врвот на преобразбата и кастрацијата се достигнува кога двете уметници заземаат форма на бесни демонки и изведуваат симболичен ритуал, за време на кој едната сестра со црвен кармин ѝ го исцртува телото на другата во форма на крст, односно прави своевидна симболичка *encruzilhada* – место на крстосување на патиштата, простор на трансформација и избор. Сместувајќи ги своите тела на еден вид духовен крстопат, Irmãs Brasil го преиспитуваат односот на религиските институции кон транс луѓето, отворајќи простор во кој телесната трансформација, желба и духовност повеќе не се меѓусебно исклучиви категории.

Особено е значајно што *Евнуси* пристигна токму во Скопје – град во мала и сè уште прилично конзервативна средина, во која религијата и традиционалните вредности имаат силно влијание врз јавниот живот и општествените норми. Во таков контекст, брутално искреното отворање на прашањата за телото, верата, насилството и исклучувањето добива дополнителна тежина. Можеби токму затоа сестрата која беше повикана да учествува во *encruzilhada*, на крајот од перформансот не можеше да си ги задржи солзите – не како сведоштво за шок, туку како знак дека делото успеало да допре до нешто длабоко лично, но и колективно препознатливо.

Евнуси е перформанс што ќе ми остане во сеќавање долго време, секогаш со нови размисли, погледи, задлабочувања во симболиката, анализирање на телесните движења, присетување на сите емоции и сензации кои ги почувствував таа вечер со огромен интензитет, и со куп нови прашања за телото, идентитетот, политичката природа на уметноста и односот меѓу изведувачот и публиката.

можен саундтрак за падот на квир асимилацијата¹

ова е една од ретките прилики во кои ми е комотно да споделам што слушам, затоа што сакам да верувам дека и форматот, а и луѓето кои ќе листаат, не следат вертикали /претенциозни естетски критериуми/, ниту хоризонтални /цајкански идентитетски стандарди/. признавам дека не сум имун на повремено, несвесно потсркнување на YOU MIGHT ALSO LIKE, ама во име на оваа прилика одбрав некои албуми кои ми ја поткренале утробата од возбуда, а сум ги лапнал надвор од алгоритамската супа. а и речиси па и нетенденциозно, сите овие артисти можам да ги замислам како на глас го рецитираат спиз! антисимилацискиот манифест на настраните /look it up/. и да, иако понекогаш уживам да читам или слушам артикулирани рецензии на музика, искрено најмногу ме работат препораките на моите другар/к/и, автентично сведени на: тракава ми ја руши пичката; албумов, шо знам – отом ботом; стефки, еве си /линк од госпел катарза/. затоа и мојот осврт на следните 5 албуми ќе го сведам на:

надркана
разбеснета
музика против
комодификација
на нашата култура.

СТЕФАН БОГЕСКИ

¹несомнено омаж на diskordia – можен саундтрак за падот на патријархатот. авторски проект на другарка ми ивана драгшиќ на канал103. радио емисија која ја слушав редовно, а отпосле и бев дел од неа /апсолутен fangirl момент/. ивана ме научи да ринам со лопата по најопскурната музика – не за да се издвоиш – туку затоа што таму ќе ги најдеш најсвежите и највозбудливи звуци

/1988, скопје/ е културен работник, активист и член на организацијата коалиција маргини, каде од 2016 работи на пресекот помеѓу квир културата, човековите права, образованието и современата уметност. дел е од организацискиот тим на фестивалот за квир уметност, култура и теорија skorje pride weekend, како и од радио дуото diskordia – можен саундтрак за падот на патријархатот. во својата работа и интереси најчесто се занимава со квир културни практики, субкултури, музика, перформанс и антиасимилациски политики.

ms.boogie – the breakdown (2024)

/фатална спитерка од бруклин со најиновативното транс и sex work линго. ја открив во едно друго нејзино издание во почетоците на квир-хоп бранот негде во 2012. сега веќе еволуираше во m-aj-k-a/

special interest – endure (2022)

/собрано, реобмислено, појачано
и рекултивирано сè што некогаш
сакавме да биде диско-панкот/

deep dickol- lective - on some other (2007)

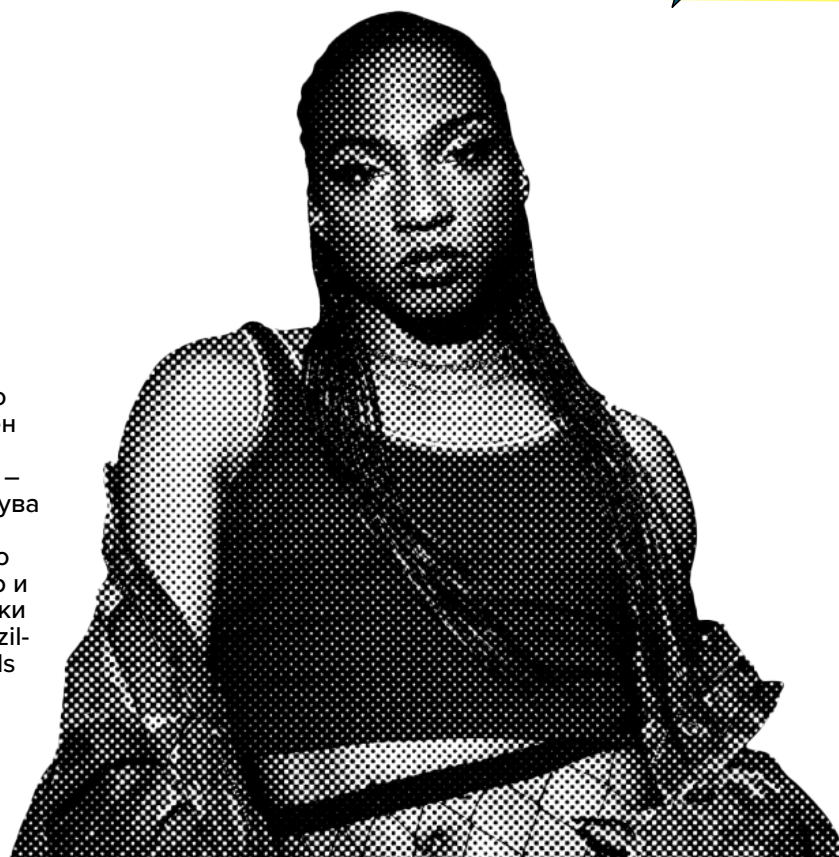
/во еден пробелсок на
моите тинејџерски фази
барајќи нов набријан
хип-хоп звук, залепив на
калифорнискиот hurphy.
дури како возрасен се
потсетив на ова и дознав
дека во оваа супкултура
веројатно најелегантно
пливале овие супер
паметни хомосексуални
господа. можеш да држиш
ритам со потпукнување на
прстите како во tongues
untied/

zora - z1: the cuntification of zora grey (2022)

/веројатно е до годините кога ми
е тешко да ги соцвакам новите
поп-диви кои рециклираат некои
стварно добри идеи, концепти,
звуци и термини. добри, ама
некако лошо спакувани.
спакувани за најфреквентниот
штанд во мол. зора го прави тоа
маестрално, испревртено за 180,
свежо – таман за да си мислам
дека не сум стар педер/

quay dash & k.g. helm – untitled (2024)

/и после 10 години откако
случајно ја открив на еден
фестивал на сцена со
едвај 30 луѓе во публика –
подеднакво ме запоседнува
духот на оваа сериозно
опасна кучка, што во исто
време шамара во стакато и
ти дозволува ескапистички
да сонуваш дека си transzil-
la megatron on 6 inch heels
додека пешачиш накај
стокомак/

Препорачани организации, за поддршка на

ТрансФорма

Иницијатива за заштита и унапредување на
правата на трансродовите лица

Facebook: transformamk
Instagram: ____transforma____
Web: transformamk.mk
transformamk@gmail.com
+38971779967

Бесплатни услуги:

Психолошко советување
Едукативни материјали
Бесплатна правна помош

Коалиција МАРГИНИ

Facebook: CoalitionMargins
Instagram: @coalitionmargins
Web: coalition.org.mk
+38923214269

Бесплатни услуги:

Психолошко советување
Правно застапување
Едукативни материјали

СТАР-СТАР –

Прв Колектив на Сексуални Работници на Балканот

Facebook: starsexwork
Instagram: star_mkd
Web: starsexwork.org
star.contact@yahoo.com
+38923232411

Бесплатни услуги:

Дистрибуција на кондоми, лубриканти и тестови за превенција на ХИВ
Едукативни материјали
Упатување до институции и организации за здравствена,
социјална и правна заштита

*За сите услуги се препорачува претходно
закажување на наведените телефонски броеви*

центри и бесплатни услуги трансродови лица

ЛГБТИ Центарот за поддршка

(заседна програма на Хелсиншкиот Комитет за човекови права на
Република Македонија)

Facebook: lgbtisupportcenter
Web: lgbti.mk
nfo@lgbti.mk
+38923256174

Бесплатни услуги:

Правно советување и правно застапување

Младински центар „Сакам да знам“ - Водно
на ХЕРА – Асоцијација за здравствена едукација и истражување
Лоциран во амбуланта Водно и отворен секој работен ден

+38923176950

Бесплатни услуги:

Гинеколошки прегледи и советување (дијагностика на сексуално
преносливи инфекции, администрирање на терапија и контрацепција,
ехо-преглед)
Гинеколошки прегледи и советувања
Дерматовенеролошки прегледи (крио-терапија, дијагностика на сексуално
преносливи инфекции, администрирање на терапија)
Тестирање за ХИВ
Психолошки советувања
Врсничка едукација/едукација со педагог
Дистрибуција на кондоми и едукативни материјали
Советувалиште за превенција од употреба на дроги

Младински центар „Сакам да знам“ – Шуто Оризари
на ХЕРА – Асоцијација за здравствена едукација и истражување
Лоциран во амбулантата во Шуто Оризари и отворен секој работен ден

+38922651955

Бесплатни услуги:

Гинеколошки прегледи и советувања (дијагностика на сексуално
преносливи инфекции, администрирање на терапија и контрацепција,
ехо-преглед)
Дерматовенеролошки прегледи (крио-терапија, дијагностика на сексуално
преносливи инфекции, администрирање на терапија)
Тестирање за ХИВ
Психо-социјални советувања
Општ (училиштен) лекар (прегледи, совети, терапија, имунизација и
систематски прегледи) Врсничка едукација
Правен советник
Дистрибуција на кондоми и едукативни материјали

За Свездите, судбината и космичките недоразбирања со Суфрина

Во јуни 2026 година се очекуваат неколку позначајни астролошки поместувања што ќе влијаат врз енергијата на месецот. Сонцето најпрво ќе биде во Близнаци, носејќи фокус на комуникацијата, учењето и движењето, а потоа ќе премине во Рак, кога вниманието ќе се насочи кон домот, емоциите и семејството. Можно е да има силни влијанија од Меркур, што ќе поттикнат размислување, но и потенцијални недоразбирања доколку не се внимава на комуникацијата. Исто така, аспектите меѓу Венера и Марс може да внесат динамика во љубовните односи, комбинирајќи страст и потреба од баланс.

СУФРИНА

е гатачка, магичарка, езотеричарка, медитативиска водилка, просторна и временска патувалка, кристална топка, енергетска лекарка, реики практичарка, астрална проекција, натална карта и хороскопски знак.

ОВЕН

(**21** март – **19** април)

Ќе се чувствувате како да сте на раб на колапс самите со себе, со вашите мисли, за вашите одлуки кои се поткрепени од емоционална нестабилност и хаос во главата. Нема да знаете каде е лево, десно, горе, или долу, а на крај ќе сакате да сте кралица. А како ќе бидете кралица која стои на својот престол ако вашите емоции не се во склоп со вашето тело и вашата глава? Главата и емоцијата се вашиот проблем, со акцент на комуникацијата. Внимавајте што зборувате, затоа што во некој момент некој може да ве прочита.

ЉУБОВ

Сè што е почнато се завршува. Ќе најдете сродна душа. Ако ја имате, може да ја изгубите, па после сè да оди на подобро или полошо. Од вас зависи.

ПАРИ

Пари имате. Вие сте кралица која има пари и имате аспирации за пари. Ако ги немате, само посакувате да сте кралица.

УСПЕХ

Успехот ви оди во насока која не ја очекувате, но тој правец е крај, а секој крај е нов почеток.

БИК

(**20** април – **20** мај)

Оган и емоција. Овој месец сте запалени, пасивни, емотивни, млади и луди. Вашата глава, она што ве движи, е вашата животна енергија. Чувствувате сè, и кога ќе ги погледнете вашите емоции, премногу се возбудувате. Вашата млада и наивна енергија ве впушта во тотална експанзија.

ЉУБОВ

Љубовта ви почнува онаму каде што не завршува. Од ништо создавате нешто, користејќи ги сите елементи кои ви се на располагање.

ПАРИ

Кога ги има, кога ги нема. Кога горе, кога долу. Колку даваш, толку земаш.

УСПЕХ

Некој ве лаже. Некои работи се добри, но и не се. Вие сте, за жал, заробени во овој капитализам и тешко е да излезете од истиот, особено во месец јуни.

БЛИЗНАЦИ

(**21** мај – **21** јуни)

Со влегувањето на Уран во Близнаци, доживувате една брза кулминација, промена, експанзија. Колку ви е брз јазикот, толку ви е брз и говорот. Колку ви е брз паметот, тоа и ќе го кажете. Апсолутно достигнување и унифицирање, брзина, пасија и еден тотален хаос во вашата глава.

ЉУБОВ

Љубовта е стабилна. Ако имате партнер, го гледате, ако немате, го сонувате.

ПАРИ

Вашите финансии се стабилни. Пари доаѓаат, колку даваш - толку даваш. Стабилноста е овде и немојте да мислите дека некаде си оди.

УСПЕХ

Вашиот успех е како пехар кренат нагоре.

РАК

(**22** јуни – **22** јули)

Вие овој месец талкате по она што не го гледате, а она што вас ве движи овој месец е тоа што сакате да го најдете. Во апсолутна заблуда ве пушта месец јуни. Заблуда на животна енергија, страст и преживување.

ЉУБОВ

Вашата љубов е толку силна. Толку многу сте возбудени што очајно ја барате.

ПАРИ

Не сте стабилни. Финансиски сте катастрофа. Пари нема, а вие сте тажни.

УСПЕХ

Работите, но што заработувате? Дали тоа што го барате вреди да биде најдено или засекогаш да остане во тајна?

ЛАВ

(**23** јули – **22** август)

Ја имате силата и погледот. Стоите цврсто во овој месец зад самите себе и ги надминувате вашите очекувања. Овој месец не заоравајте кои сте вие и застанете цврсто. Вие сте во контрола. Правејќи го сето она што може да се направи во овој свет, како главни кралици што маршираат по улиците. Уживате во овој месец и си пиете пијачка на некоја плажа, дали е градска, морска или езерска не е важно, важно е дека сте кралици.

ЉУБОВ

Вашата љубов бега од вас. Вие сте толку силни, толку моќни за неа што настануваат конфузии.

ПАРИ

Вашите пари стојат овде. Вие добивате пари и вие сте еден сопственик. Материјалното за вас не е проблем.

УСПЕХ

Успехот овој месец е како меч кренат над вашата глава. Само напред кон победа.

ДЕВИЦА

(**23** август – **23** септември)

Месец јуни е толку стабилен. Вашите емоции и живот се под контрола. Животот ви е среден, пиц-печ. Цел месец без замарање. Опуштете се и заминете во најчудесните светови кои може да ги замислите.

ЉУБОВ

Љубовта е крал со пасија и тој доаѓа кон вас, ве зграпчува во своите раце и ве опива со неговата нежност, а вие уште толку повеќе го посакувате.

ПАРИ

Вашите пари не се проблем. Ги држите како два меча на една оска. Тука се и не заминуваат.

УСПЕХ

Вие сте кралица на вашата работа. Кралица на успехот која со црвен меч се спротивставува на своите непријатели.

ВАГА

Овој месец ќе продолжите да се запрашувате што е добро, а што не. Ќе го мерите доброто наспроти лошото, во еден стабилен поглед на сегашноста. Гром од ведро небо ве напаѓа и ќе одите и ќе доживеете едно апсолутно и тотално емоционално исполнување и магична, несекојдневна, никогаш досега невидена преобразба.

(**23** септември – **23** октомври)

ЉУБОВ

Неизбежната и невозвратената љубов што ја чувствувате овој месец. Вас не ви требаат непотребни луѓе, места и работи. Напуштете ги луѓето кои навистина не ви требаат.

ПАРИ

Парите не се проблем кога се има желба за повеќе. Иако мислите дека многу губите, овој месец добивате многу повеќе.

УСПЕХ

Најголем успех е вашето ослободување и напуштање на старите навики и практики.

СКОРПИЈА

(**24** октомври – **21** ноември)

Со млада пасија, на млада месечина и со жива енергија, се впуштате кон непознатото. Но, дали ова непознато ќе ви донесе добри работи или можеби крај на нешто што треба да заврши? Колку подлабоко влегувате во непознатото, толку повеќе адреналинот ви се крева. Возбуда и заблуда, помешани во едно. Месец јуни ве враќа назад во годините на младост и лудост.

ЉУБОВ

Дали оваа млада љубов ќе ви донесе нови познанства, нови игри, нови заблуди и нови истражувања, останува на вас. Љубовта како брза кучка доаѓа до вас, но дали кучињата ќе бидат слепи или ќе прогледаат?

ПАРИ

Финансиите не ви претставуваат проблем. Доволно сте стабилни за да дозволите вашата глава да одлети на места кои ни самите не знаете дека постојат.

УСПЕХ

Вашиот успех нема мерило. Овој месец фокусирајте се на самите себе, ако можете да се приземјите, успехот сам ќе се издигне.

СТРЕЛЕЦ

(**22** ноември – **21** декември)

Овој месец ќе се чувствувате колку излудено, толку и занесено. Запрашајте се дали ова лудило и овој занес се во сооднос со вашите морални вредности. Дали воопшто имате морални вредности и кои се тие? Погледнете наоколу, дали човекот кој го гледате пред вас е човекот кој толку ве возбудува или можеби тоа е само желба за адреналин. Дали сте навлечени на адреналин? Тоа се прашањата на кои овој месец ќе ви одговори.

ЉУБОВ

Вашата љубов доаѓа и е возбудлива. Но, бидете претпазливи, и од оној кој доаѓа, и од самите себе.

ПАРИ

Парите ви доаѓаат со леснотија. Лежи лебу да те јадам, но внимавајте да не се прејадете.

УСПЕХ

Месец јуни е ваш. Го освојувате како целиот свет. Со крената глава, вашата кариера е стабилна. Мирна вода брег рони, а дали ќе го срони, има само еден начин да дознаете.

ЈАРЕЦ

(**22** декември – **19** јануари)

Вие нешто сте замислени, нешто во главата не ви оди. Кога ќе го/ја видите, во главата се прашувате дали е тој/таа. Дали е или не е. Дали е вистина или илузија. Срцето ви трепери и не сте стабилни, ниту физички, ниту психички, ниту емоционално. Но, тоа не е сè, овој месец ви покажува колку сте јаки и дека можете да продолжите напред.

ЉУБОВ

Вашата љубов кон светот и општо е толку силна и јака, што со широк поглед гледате кон секој и секого.

ПАРИ

Финансиите ве задоволуваат. Вака или онака, си плаќате или не, тоа е тоа. Битно е вие да сте задоволни.

УСПЕХ

Вашата кариера цвета како кралица над кралиците, што на моменти си помислувате дека сте толку голема кралица како Дивон Џејн.

ВОДОЛИЈА

(**20** јануари – **18** февруари)

Вие цветате и сте заљубени. Сè околу вас е преубаво. Цутите во пролетта, цутите во емоциите, но бидете подготвени дека ова е месецот кога вам ќе ви се пресуди. Таа пресуда ќе знаете дали е да или не, како и што понатаму. Дали луѓето околу вас вредат колку што се силни вашите емоции.

ЉУБОВ

Брзината со која што движите кон потрага по љубов е брзината која што ќе ве забави. Толку брзо јурите кон она што пред вас не го ни гледате.

ПАРИ

Жртвата се парите. Тие одат и ги губите. Пари одат и се враќаат.

УСПЕХ

Вашиот успех е она што ќе ви донесе три пати повеќе од она што сте го изгубиле и заборавиле зад вас.

РИБИ

(**19** февруари – **20** март)

Овој месец гледате пред вас, гледате зад вас. Вие сте сестрални. Доволно патевте. Сега свртете се кон себељубов и сакајте се себеси. Опустете ја главата од непотребни информации и луѓе кои само ви ја матат. Матете вода да не е бистра, за главата да ви остане кристално чиста.

ЉУБОВ

Таму каде што сте тргнале во потрага по љубов, таму и многу брзо ќе го пронајдете она што го барате.

ПАРИ

Месец јуни ви носи пари, стабилност и ново прашање: „Дали капитализмот ќе ме уништи или ќе продолжам да уживам во добрата од него? Што е добро, а што не? Има ли пари или нема пари? На што трошам и колку треба да заштедам?“

УСПЕХ

Фокусирајте се на себеси и успехот самиот ќе излезе на површина. Не кријте ги своите способности како змија без нозе, цврсто застанете на штикличките и зачекорете храбро.

SPECIAL MENTION

CASSATO - Ritual Obsession, 2025

Ако досега не сте налетале на CASSATO, слушнете ја сериозно заразната cunty електропоп трака Ritual Obsession инспирирана од 80тите и 2000тите, за токсичната опсесија, посесивност и судирот помеѓу клупската еуфорија и преживувањето на празнината што останува после завршувањето на ноќта.

И секако следете сè што CASSATO прави на Instagram: @_cassato и TikTok: @_cassato Linktree: _cassato

КВИР ЕНИГМАТИКА

РЕШЕНИЈА НА КРСТОЗБОРОТ

Ако заглави, испаничи или едноставно сакаш да провериш колку квир знаење реално поседуваш — одговорите те чекаат тука.

ХОРИЗОНТАЛНО

70. КРУЗИНИ
69. РОДОКУПЦАЊЕ
68. ОРГАМИНИЦИСМА
67. ДРЕКНИНГ
66. СЕКСУАЛНОСТ
64. КЛИСТИРАЊЕ
60. ТРАНСФОВИДА
59. БИСЕКСУАЛНОСТ
58. СТОУНВОЛ
57. ДИВОНЦИЕН
55. БОКИЗ
53. КРОСДРЕСЕР
52. АВОЛИЦИЈА
49. БОТОМ
45. ЗВОРОТЛ
44. ПЕРФОРАТИВНОСТ
41. ДЕКАДЕНЦИЈА
38. ГОУО
37. ПОЛ
36. ТЕЈ
33. КВИР
30. ФЕЛИКСГОЗАЗЛЕЗТОРЕС
26. ТОП
23. АСИМИЛАЦИЈА
21. ЛИЛАМИЛИК
20. ДИСКРИМИНАЦИЈА
19. АФТЕР
18. ДИВАЈН
15. СЕТАУВАВАНИКРВОПРОЛЕВАЊЕ
13. АУТИРАЊЕ
12. ВИКЕНДНАГОРДОСТА
11. ПОЗА
3. ПИТЕРХУПАР
2. ЕМАНИЦИЦИЈА

ВЕРТИКАЛНО

63. ВАУНДЕР
62. ГАЗОЧЕР
61. ВОЛИНГ
56. СТИМА
54. ИНТЕРСЕК
51. ДРЕКВИН
50. ТЕРМИНАЛ
48. БИФОВИДА
47. ТРАНСРОДОВОСТ
46. БОЛРУМ
43. БАЈ
42. ТРАНСМИЗИОНИЈА
40. АНГЕЛИВОВАМЕРИКА
39. ОРЛАНДО
35. ЦЕЛМСБОЛДВИН
34. ПЛАКАР
32. ФЕМИКА
31. СТРЕПОН
29. ТОЧКА
28. ЛЕЗВЕЖКА
27. ТАКИНИГ
25. САБРИНА
24. ХАРНЕС
22. ЛЕОПОПОВИК
17. КАМИНИГАУТ
16. А1
14. КАБАРЕ
10. ШТОКЕНА
9. ПАТРИЈАРХАТ
8. СЛАВНОДИМИТРОВ
7. ХОМОФОВИДА
6. ПРИВИЛЕГИЈА
5. ДАРКРУМ
4. РЕЖЕЊЕ
1. МАШКУДАНКА

ИЗДАВААТ:

ТрансФорма - иницијатива за заштита и унапредување на правата на трансродовата заедница во Република Северна Македонија и Коалиција МАРГИНИ

УРЕДНИЦИ:

Мања Величковска и Јован Јосифовски
Цртеж на корица: Јован Јосифовски

ДИЗАЈН:

Кристина Атанасова

ПЕЧАТИ:

Контура - фабрика за дизајн, графички проекти и печатење

ТИРАЖ: 100

Оваа публикација е изготвена од неформалната група ТрансФорма, со административна поддршка на Коалиција МАРГИНИ Скопје и финансиска поддршка од International Trans Fund.

TransFormA

Скопје, јуни 2026

**МАГАЗИН ЗА ИСТОРИЈАТА, ИДЕНТИТЕТИТЕ
И ИСКУСТВАТА НА ТРАНС-ЛУЃЕТО**